

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Н. П. Пихтіна

Психологія дитяча **в опорних схемах**

Навчальний посібник

Ніжин
2019

УДК 159.922.7

ПЗ6

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 11 від 30.05.2019 р.

Рецензенти:

Пісоцький О. П. – доцент, кандидат психологічних наук;

Папуча М. В. – професор, доктор психологічних наук

Пихтіна Н. П.

ПЗ6 Психологія дитяча в опорних схемах: навчальний посібник. Ніжин:
НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 45 с.

У навчальному посібнику представлені опорні схеми, що зібрані за логікою і змістом навчальної дисципліни «Психологія дитяча» – дисципліни, що вивчається студентами спеціальності «дошкільна освіта» в якості нормативної. Структурно-логічні схеми створено відповідно змісту курсу лекцій з «Психології дитячої». Можуть використовуватись студентами і викладачами у межах лекційних, семінарських і лабораторних занять з даної дисципліни. Рекомендовано для використання студентам педагогічних спеціальностей та викладачам.

УДК 159.922.7

© НДУ ім. М. Гоголя, 2019

© Н. П. Пихтіна, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
Змістовий модуль 1. Загальні питання дитячої психології	
Опорні схеми до теми 1.1. Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини.....	6
Змістовий модуль 2. Психологічні особливості розвитку дитини від моменту зачаття до вступу до школи	
Опорні схеми до теми 2.1. Пренатальний період розвитку дитини	11
Опорні схеми до теми 2.2. Психологічні особливості розвитку дитини першого року життя.....	16
Опорні схеми до теми 2.3. Психічний розвиток дитини раннього віку	19
Опорні схеми до теми 2.4. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці ...	24
Опорні схеми до теми 2.5. Розвиток особистості дошкільника	29
Опорні схеми до теми 2.6. Розумовий розвиток дошкільника	34
Опорні схеми до теми 2.7. Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи.....	39
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	45

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Психологія дитяча» окреслена навчальним планом підготовки бакалаврів зі спеціальності «Дошкільна освіта» як нормативна дисципліна фахової підготовки, на вивчення якої у 3-му семестрі відведено 90 години. Вивчення дисципліни здійснюється на основі *навчальної програми та робочої навчальної програм з урахуванням КМСОНП.*

У розроблених до навчального курсу із «Психології дитячої» навчальній та робочій програмах, передбачається поглиблене вивчення проблем розвитку та виховання дитини від народження до вступу до школи, прогнозування труднощів, які супроводжують психічний розвиток і становлення особистості на цьому етапі. Тому *метою і завданням вивчення навчальної дисципліни є усвідомлення студентами важливості знань про особливості психо-вікового розвитку дошкільника в умовах організованих і неорганізованих чинників соціального впливу.*

Це вимагає від студентів стійкого інтересу до психологічних знань основ сучасної дитячої психології, свідомого їх засвоєння, умінь творчого використання у практичній діяльності; здатності до глибокого аналізу та практичного розв'язання проблем, зумовлених психічним розвитком дитини розвитком і вихованням дітей в період дошкільного дитинства.

Аналіз наявної джерельної бази з навчальної дисципліни «Психологія дитяча» засвідчує широке різноманіття підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, монографій та іншої навчально-методичної літератури. Проте, як показує багатолітній досвід викладання дисципліни «Психологія дитяча» та його практичного опанування студентами, майбутнім педагогам складно опанувувати нову у змістовому відношенні дисципліну. Допомогти у цьому може структурно-логічне опрацювання її змісту. Упродовж останніх років, нами апробована система роботи щодо структурування змісту лекцій у вигляді опорних структурно-логічних схем. Слухання питань лекції, з одночасним аналізом такої структурно-логічної схеми підвищує ефективність розуміння, запам'ятання і відтворення змісту навчальної дисципліни.

Схеми згруповані за змістовими модулями, темами. До кожної вказано тему лекції, порядковий номер і назву питання.

Програма дисципліни реалізується в межах лекційних, семінарських, лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів. Лекції націлені на забезпечення належної теоретичної та практичної підготовки майбутніх вихователів. Організація та методика проведення семінарських і лабораторних занять базується на необхідності формування у студентів умінь і навичок практичного застосування знань, чому і сприяє структурування навчальної інформації.

Індивідуальна і самостійна робота зосереджується навколо опрацювання текстів лекцій та опорних схем.

До змісту текстів лекцій дисципліни, студентам рекомендується широка джерельна база: підручники, посібники, монографії, статті психолого-педагогічних періодичних видань.

Досвід показує, що опрацювання змісту навчальної дисципліни «*Психологія дитяча*» відбувається ефективніше за умови використання викладачем і студентами текстів лекцій з опорними схемами до лекційних питань. Це, на нашу думку, сприяє глибшому засвоєнню теоретичних аспектів курсу з одночасним збереженням можливостей і часу студентів при підготовці до лекційно-семінарських занять.

Використання на лекціях, семінарах, лабораторних заняттях опорних схем дозволяє широко практикувати інтерактивні форми роботи, соціальні, дидактичні, ділові, психотехнічні та інші різновиди ігор, що вивчаються в межах курсу «*Психологія дитяча*». Така методика використання ігрових форм у професійній підготовці студентів, буде формувати необхідні професійні уміння і навички майбутніх фахівців, окреслені навчальною програмою даної дисципліни.

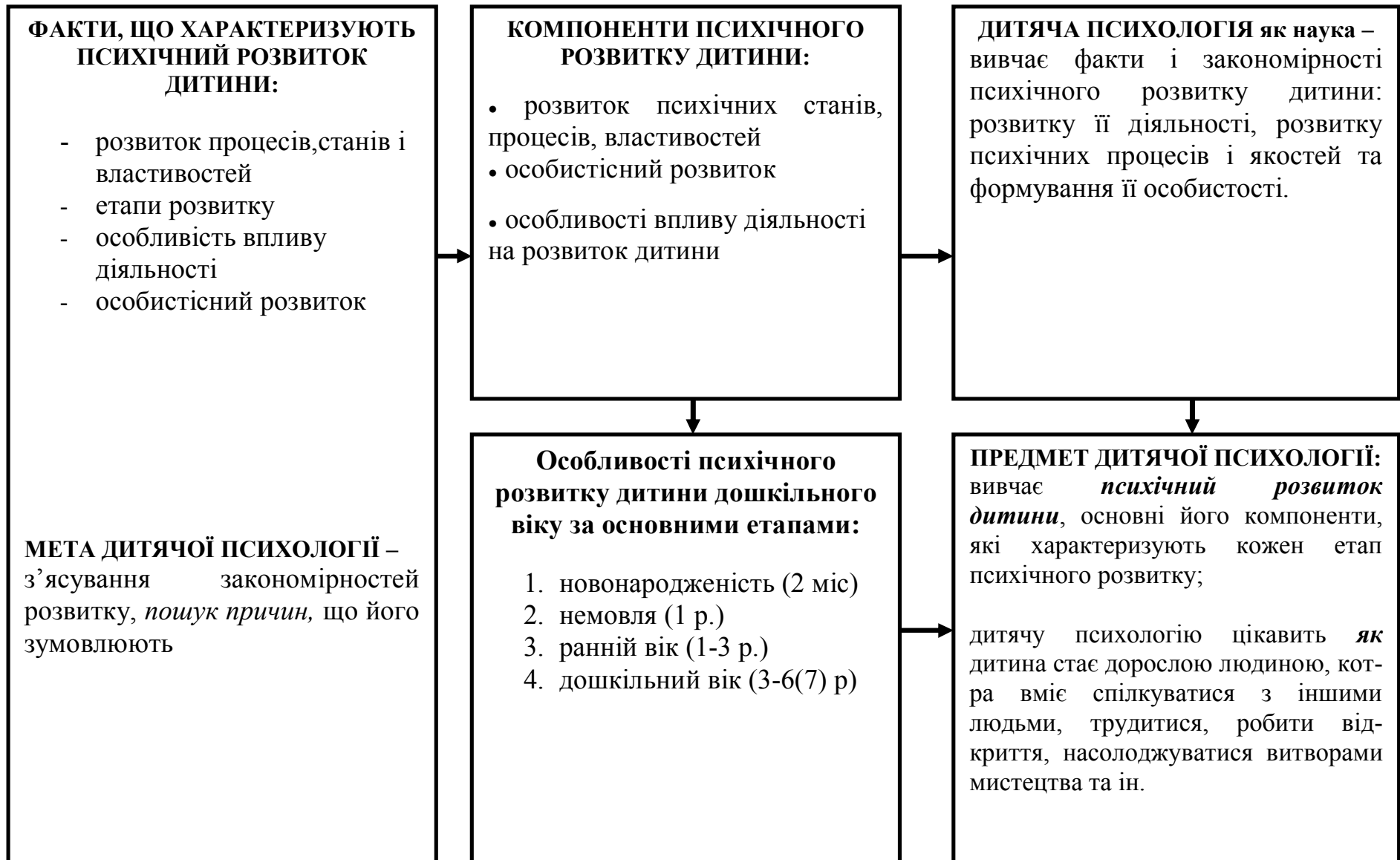
Для студентів і викладачів, які викладають інші фахові дисципліни прикладного спрямування в галузі дошкільної освіти, пропонуємо *навчальний посібник* де відповідно до навчально-тематичного плану робочої програми представлені опорні схеми з навчальних питань до лекцій за відповідними розділами, темами.

Навчальний посібник «*Психологія дитяча*», допоможе студентам у сприйнятті змісту лекцій, тексти яких видані у відповідному навчальному посібнику, підготовці їх до занять та виконанні передбачених робочою програмою індивідуальних завдань та завдань самостійної роботи. В умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу може сприяти забезпеченню необхідних умов для використання інтерактивних форм роботи на лекціях, семінарах, лабораторних заняттях, оптимізації самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Може застосовуватись у начальному процесі професійної підготовки фахівців в галузі дошкільної та загальної середньої освіти, соціальної педагогіки та практичної психології. Доцільний для використання студентами усіх педагогічних спеціальностей.

Опорні схеми до теми 1.1. Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини

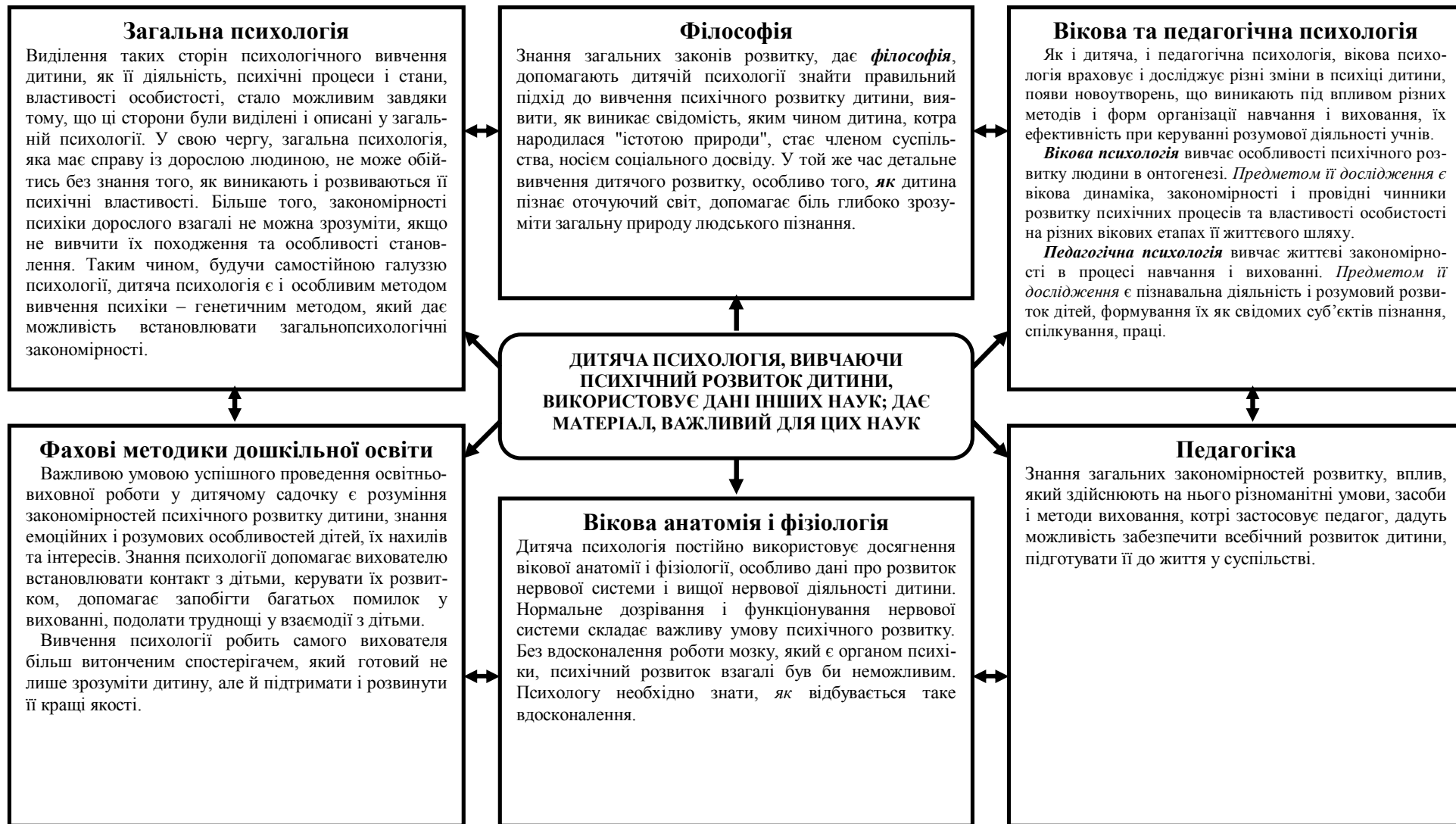
1. Поняття про дитячу психологію та її предмет

Тема 1.1. Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини

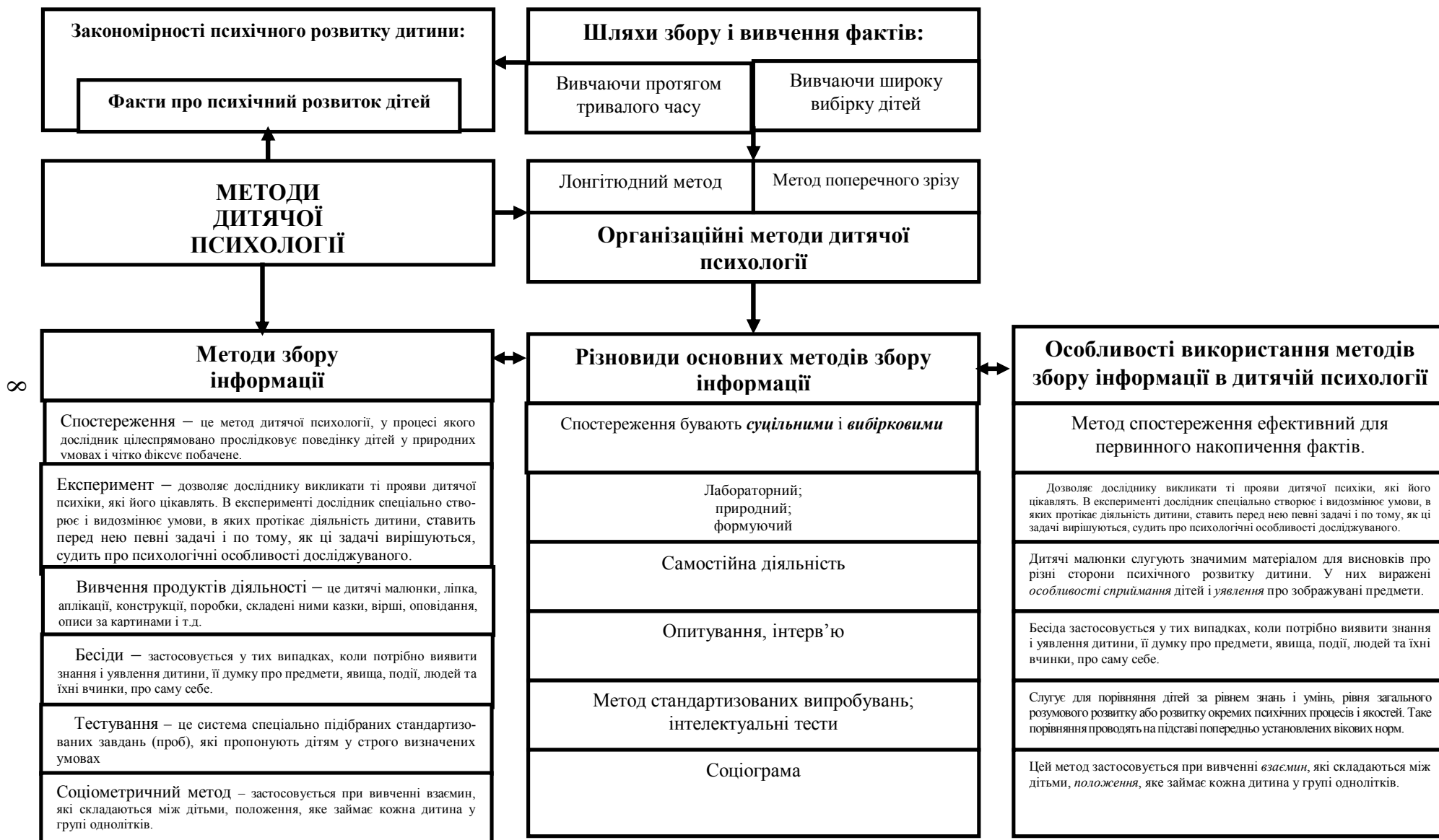
2. Зв'язок дитячої психології з іншими науками

7

Тема 1.1. Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини

3. Методи науково-психологічного вивчення розвитку дітей

Тема 1.1. Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини

4. Особливості вивчення дітей вихователем дитячого садка та практичним психологом дошкільної установи

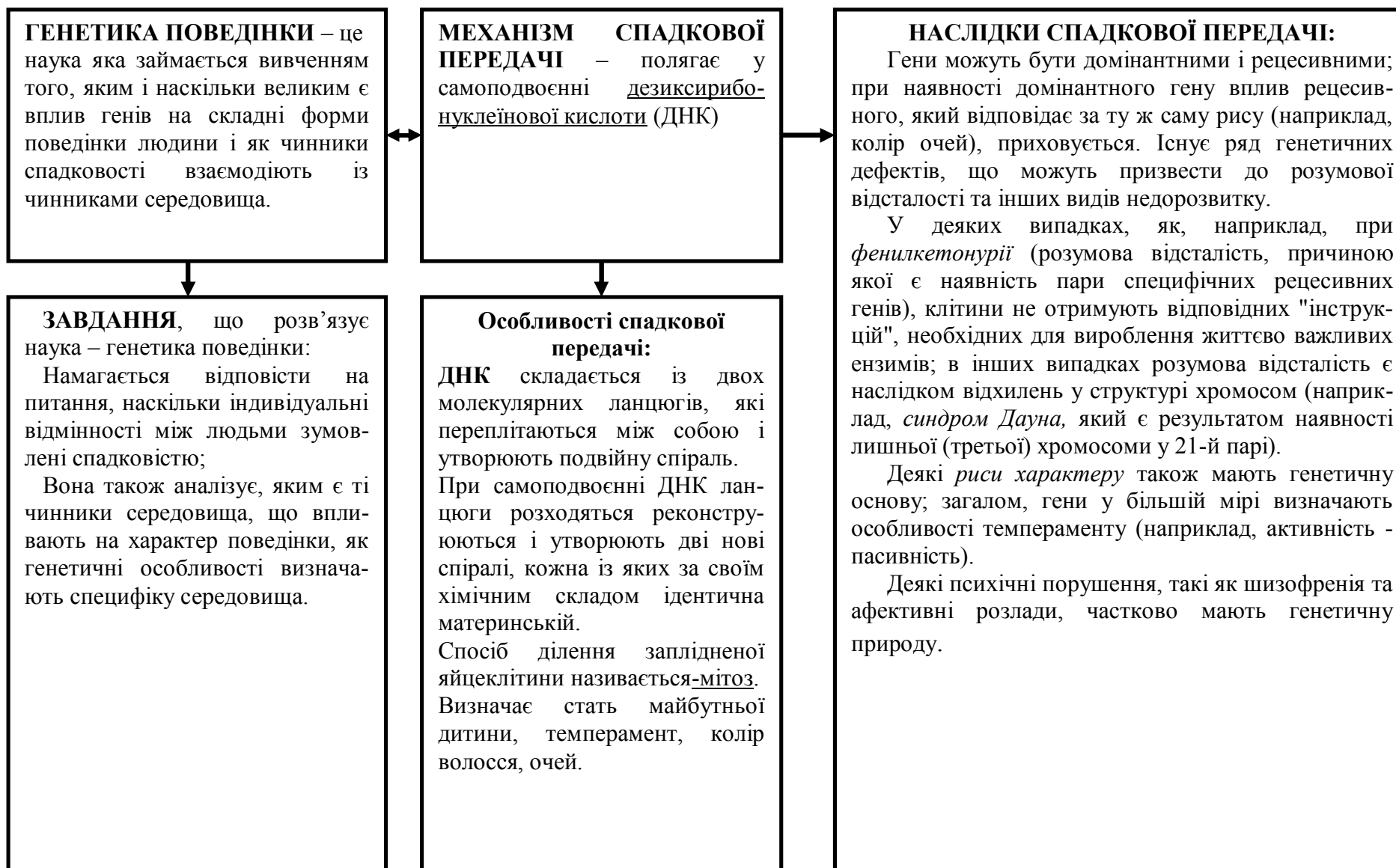

Опорна схема до теми 1.1 (узагальнена). Дитяча психологія як наука про особливості психічного розвитку дитини

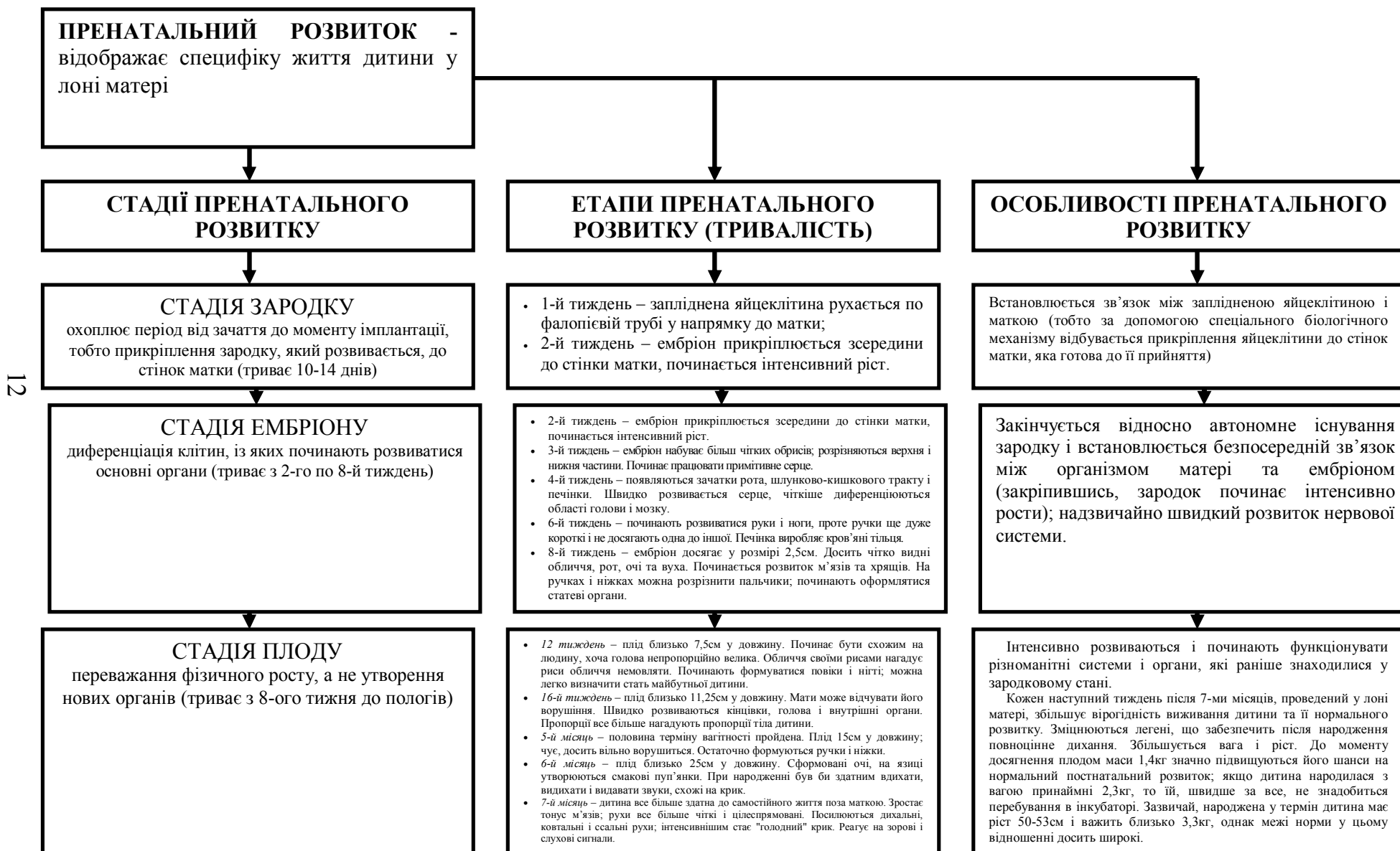
Опорні схеми до теми 2.1. Пренатальний період розвитку дитини

1. Генетика поведінки.

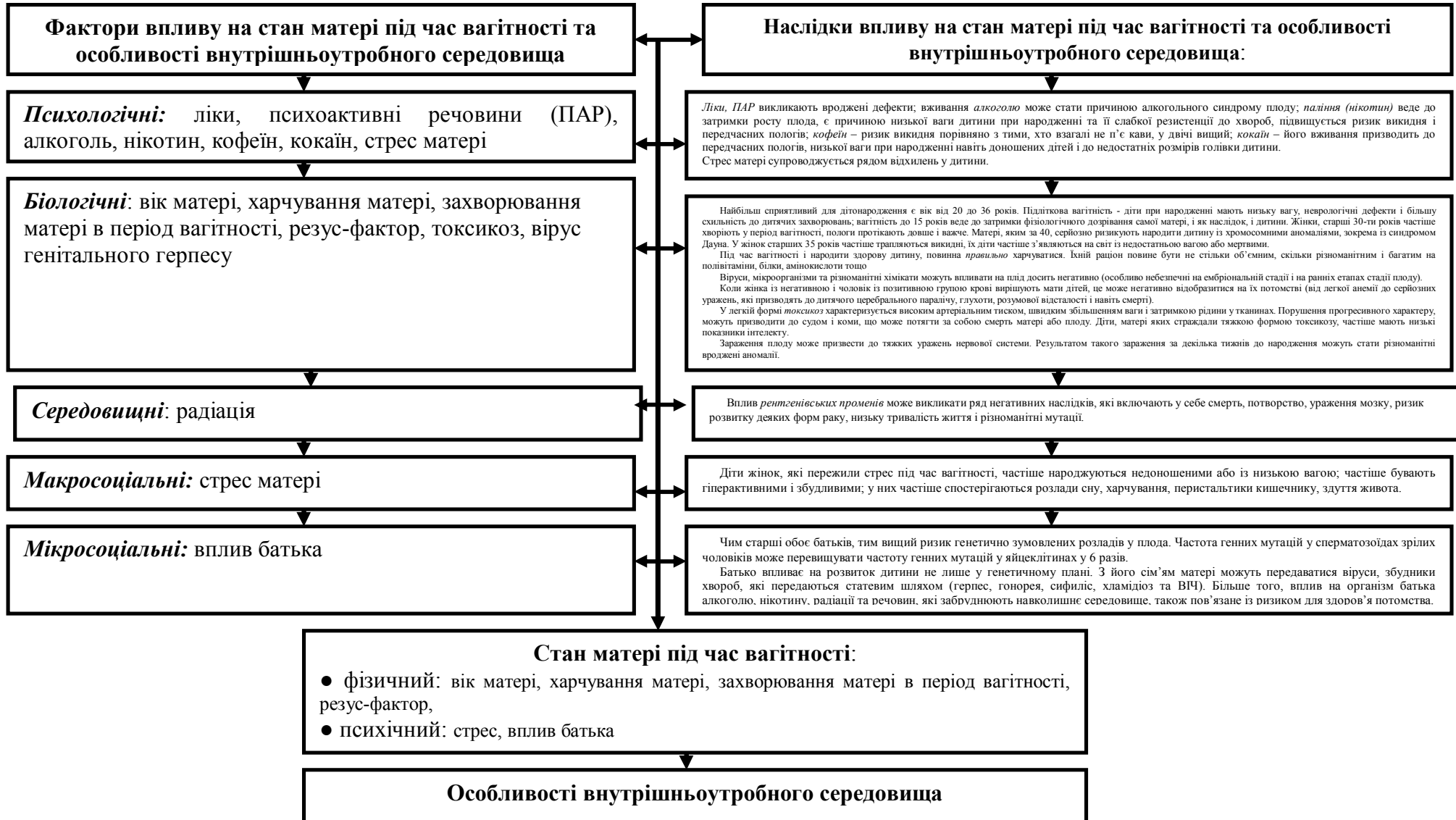
Тема 2.1. Пренатальний період розвитку дитини

2. Основні стадії пренатального розвитку

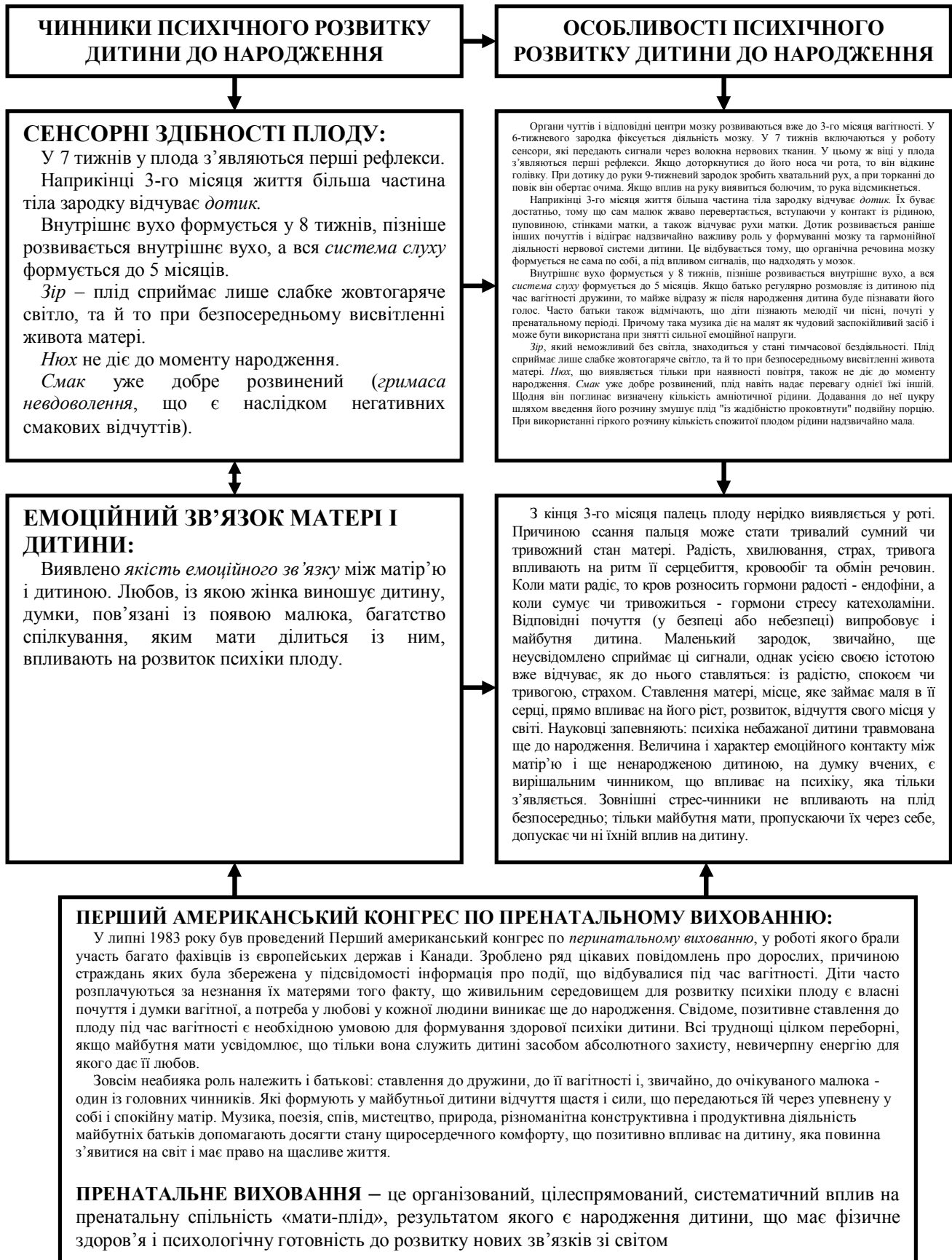
Тема 2.1. Пренатальний період розвитку дитини

3. Особливості внутрішньоутробного середовища

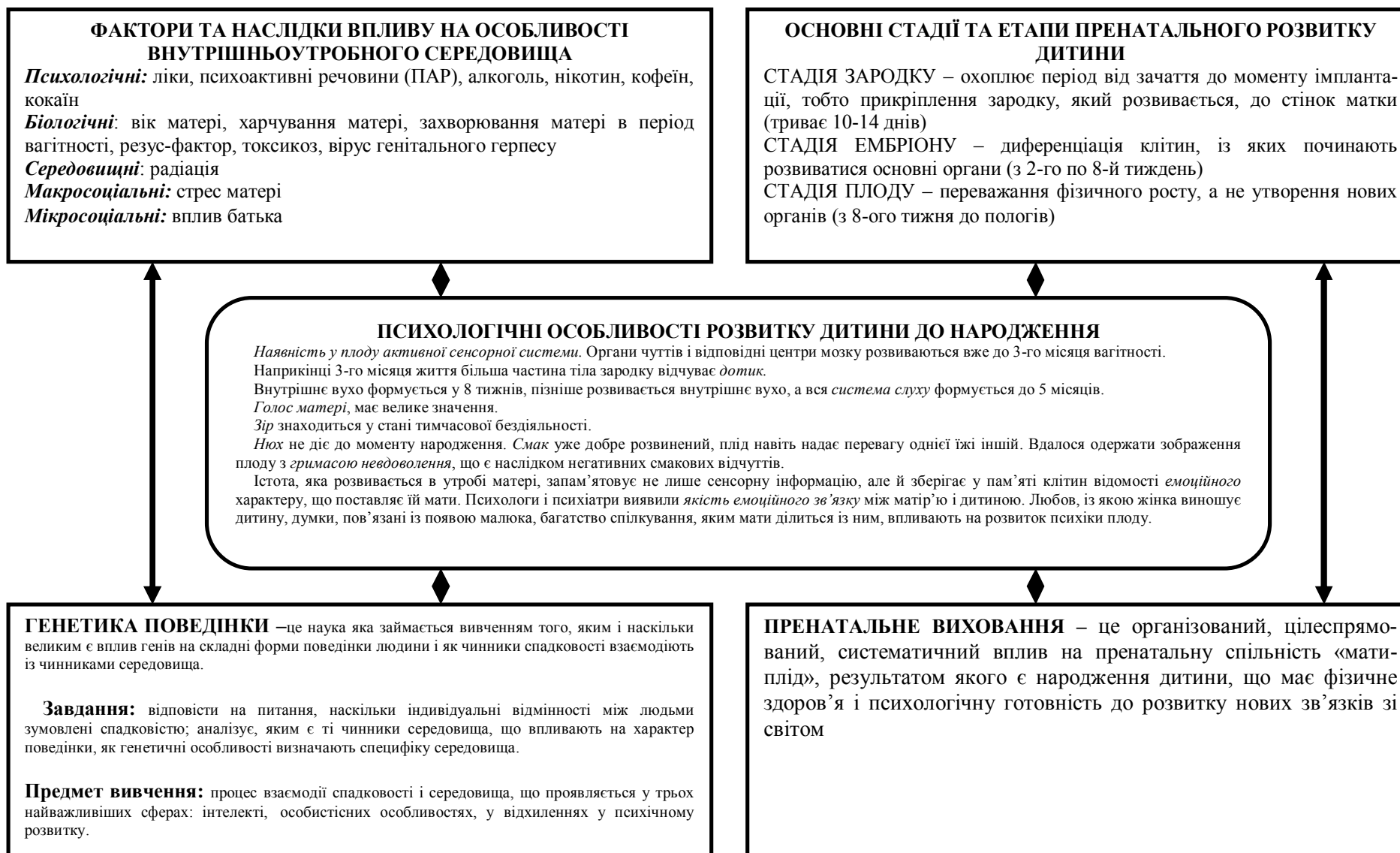

Тема 2.1. Пренатальний період розвитку дитини

4. Психологічні особливості розвитку дитини до народження та роль батьків у сприятливому протіканні вагітності

Опорна схема до теми 2.1. Пренатальний період розвитку дитини (узагальнена).

Опорні схеми до теми 2.2. Психологічні особливості розвитку дитини першого року життя

1. Загальна характеристика періоду новонародженості

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО І ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В ПЕРІОД НОВОНАРОДЖЕНОСТІ (від народження до 1,5-2 місяців)

Фізичний розвиток та активність дитини

Активність малюка обмежена моментами задоволення біологічних потреб у їжі, у теплі тощо. Значну частину доби новонароджений спить, періодично прокидаючись, щоб поїсти. Зберігається фізіологічна залежність малюка від матері, від грудного годування та гігієнічного догляду.

Новонароджений у соціальному оточенні швидко набуває соціальних ознак. Все життя дитини будується дорослим на основі суспільно вироблених способів: батьки привчають дитину спати у нічний час та стимулюють його активність вдень; дитину оточують предмети, необхідні для купання, годування, збереження тепла, іграшки. Залежність існування дитини від дорослого, постійний контакт із ним зумовлює особливий інтерес до його особи, малюк намагається доступними для себе засобами привернути увагу дорослого. Головними з них у новонародженого виступають крик та плач.

Соціально-емоційний розвиток дитини

Результатом першого досвіду спілкування новонародженого із близькими дорослими виступає поява в нього потреби у спілкуванні і співробітництві з дорослими.

Під час годування дитини матір'ю погляд дитини зосереджується на обличчі матері, дитина ніби завмирає, прислуховуючись до голосу матері. Ці реакції отримали назву *зорового та слухового зосередження, яке становить основу для подальшого формування поведінки дитини.*

Під впливом умов, створених дорослими, помітно змінюється емоційне життя малюка. Від народження для дитини характерними є негативні емоційні реакції, оскільки вони сигналізують оточуючим про незадоволені потреби, які мають життєво важливе значення для малюка. Створений дорослими позитивний емоційний фон, доброзичливість, ласкаві звертання, уважність, турбота викликають у малюка відповідні емоційні реакції. *Посмішка новонародженого виступає першою соціальною емоцією, яка включається у спілкування з дорослим і є своєрідною відповіддю на лагідне звертання до неї.* Тут проявляються перші ознаки спрямованості поведінки дитини, на основі якої згодом розвивається *цілепокладання, як необхідна риса діяльності.*

Психофізіологічний розвиток дитини

- набуття перших соціальних ознак на основі досвіду безпосередньо-емоційного спілкування з дорослим;
- закріплення специфічно людського біоритму нічного сну та періоду денної активності;
- початок формування перших соціальних потреб у пізнанні та спілкуванні;
- закладання основ формування людської поведінки (зорове й слухове зосередження на обличчі дорослого, перша соціальна емоція – посмішка); органи чуття розвиваються швидше рухового апарату;
- зародження і розвиток першої форми поведінки – комплексу поживлення.

ЗДОБУТКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ В ПЕРІОД НОВОНАРОДЖЕНОСТІ:

- **соціальна ситуація розвитку (ССР):** соціальна ситуація спільного життя дитини з дорослим зумовлює виникнення нового типу діяльності – їхнього безпосереднього емоційного спілкування (встановлення і розвитку соціальних контактів (зоровий та слуховий)). Специфічна особливість цього типу діяльності полягає в тому, що її об'єктом є інша людина. Для дорослого об'єктом впливу є дитина, водночас дитина починає виявляти перші форми впливу на дорослого. Отже, сприятливою соціальною ситуацією розвитку дитини періоду немовляти є її нерозривна єдність із дорослим, емоційний комфорт.
- **провідна діяльність:** безпосереднє емоційне спілкування з дорослим
- **психічне новоутворення:** «комплекс поживлення» є початком психічного життя, свідченням того, що склалась сприятлива соціальна ситуація розвитку, єдністю матері та дитини. Суть її полягає в тому, що вся активність дитини вплетена в життя і діяльність дорослого, який доглядає за нею. Новонароджений максимально потребує дорослого, але способами впливу на нього ще не володіє.
- **криза новонародженості:** відносно короткий період у житті дитини (1-2 місяці), який характеризується психологічними змінами, що виражені у позбавленні дитини основних засобів спілкування з дорослими, безпорадності, переході від пренатального до постнатального розвитку тощо.

Тема 2.2. Психологічні особливості розвитку дитини першого року життя

2. Психічний розвиток дитини першого року життя

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО І ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ (найбільш інтенсивний розвиток; тісний взаємозв'язок фізичного і психічного розвитку)

Фізичний та сенсомоторний розвиток

Особливості психічного розвитку дитини до 1 року пов'язані зі зміцненням опорно-рухового апарату організму дитини, на основі якого виникає її здатність захоплювати й утримувати предмети у руках. Рука дитини при цьому рухається під контролем зору, що свідчить про появу зорово-рухових координацій.

Під впливом пізнавальної потреби й потреби в активності, дитина інтенсивно освоює маніпулювання з предметами. Операційну сторону такого маніпулювання становить дія хапання.

У II-му півріччі з'являються маніпуляційні дії. Значення маніпуляцій з предметами в тому, що дитина оволодіває суспільними способами використання предметів, засвоюючи їх функції й призначення.

Дитина прагне освоїти якомога більшу кількість предметів, починає повзати, намагаючись дістати цікаву іграшку, а до кінця 1-го року життя навчається ходити, що значно розширює її самостійність.

Соціально-емоційний розвиток дитини

Наприкінці 1-го півріччя потреба малюка у спілкуванні з дорослим починає перебудовуватись: він прагне до спільних дій з дорослими, тобто виникають ділові мотиви спілкування (наприклад, прагнення разом з дорослим оглядати іграшку).

У II-му півріччі зароджуються передумови для розвитку мовлення. Першим етапом у його розвитку виступає латентне засвоєння мови, коли дитина не може сама вимовляти слова, але вже розуміє мовлення дорослого.

Спілкування включається у процес маніпуляцій з предметами, у його змісті з'являються коментування дій, пояснення до них, контроль за ними.

Психічний розвиток дитини

- поява зорово-рухових координацій, спостерігається вирівнювання у розвитку органів чуття та опорно-рухового апарату, виникають предметні маніпуляції, операційною стороною яких виступає дія хапання, а мотиваційною – потреба у пізнанні та активності;

- спілкування з дорослим вплітається у маніпулятивну діяльність з предметами;

- розширюється самостійність дитини у пересуванні й пізнанні, з'являється перше «передособистісне» новоутворення – активність;

- у сфері пізнавальних процесів виникає уявлення про предмет зі стійкими властивостями; розвиток пам'яті розширює межі досвіду дитини і починає його формувати; з'являються перші прояви наочно-дійового мислення, починається оволодіння пасивним та активним мовленням.

ЗДОБУТКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ:

- **соціальна ситуація розвитку (ССР):** у річному віці соціальна ситуація розвитку різко змінюється. Ще недавно безпорадна дитина, будь-яка потреба якої опредмечувалася дорослим, тепер уже багато чого навчилася. Здатність самостійно пересуватись відкрила для неї загадковий світ предметів. Якщо раніше дорослий був центром її світу, то тепер вона мовби заворожена предметами. Отже, на 1-му році життя виникають суперечності між прагненням дитини до самостійності і її залежністю від дорослого (практичної допомоги, оцінки). З'являються перші *афективні реакції* – сильні короточасні нервово-психічні збудження, пов'язані переважно з невдачами, які виникають у процесі засвоєння предметних дій. Зв'язок між дитиною і дорослим опосередковується предметом (дитина – предмет – дорослий).
- **провідна діяльність:** предметна маніпуляція; безпосереднє емоційне спілкування дитини і дорослого; потреба у пізнанні та активність дитини
- **психічне новоутворення:** основними новоутвореннями цього періоду розвитку є формування мовної структури (наприкінці 1-го року дитина вимовляє перші слова) і предметних дій (дитина освоює довільні дії з предметами навколишнього світу). Ходьба є також новоутворенням періоду немовляти, яке свідчить про подолання дитиною меж попередньої ситуації розвитку.
- **криза новонародженості:** протягом першого року в житті дитини відбувається різка зміна ситуації, яка виявляється в переході від біологічного типу розвитку (несформованості поведінки, безпорадності, потреб у їжі й теплі) до соціального (активності, потреб у взаємодії з іншою людиною, пізнанні навколишнього світу), що, як правило, дається їй дуже непросто, породжує кризові переживання. Криза, спричинена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим, яка проявляється у плаксивості, похмурості, інколи у порушенні сну тощо.
- **сенситивний період:** загальне позитивне ставлення до світу (за Еріксоном "довіра або недовіра до світу"). Немовлячий період озброїв дитину вміннями: бачити, слухати, управляти рухами; самостійність у пересуванні та пізнанні; починається розвиватися мовлення.

Опорна схема до теми 2.2 (узагальнена). Психологічні особливості розвитку дитини першого року життя

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ	Здобутки психічного розвитку дитини першого року життя	ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ У НЕМОВЛЯЧОМУ ВІЦІ
<p>Соціальна ситуація спільного життя дитини з дорослим зумовлює виникнення нового типу діяльності – їхнього безпосереднього емоційного спілкування (встановлення і розвитку соціальних контактів). Специфічна особливість цього типу діяльності полягає в тому, що її об'єктом є інша людина. Для дорослого об'єктом впливу є дитина, водночас дитина починає виявляти перші форми впливу на дорослого. Отже, сприятливою соціальною ситуацією розвитку дитини періоду немовляти є її нерозривна єдність із дорослим, емоційний комфорт.</p>	<p align="center">Соціальна ситуація розвитку</p>	<p>Соціальна ситуація розвитку різко змінюється. Ще недавно безпорадна дитина, будь-яка потреба якої опредмечувалася дорослим, тепер уже багато чого навчилася. Здатність самостійно пересуватись відкрила для неї загадковий світ предметів. Якщо раніше дорослий був центром її світу, то тепер вона мовби заворожена предметами. Отже, на 1-му році життя виникають суперечності між прагненням дитини до самостійності і її залежністю від дорослого (практичної допомоги, оцінки). З'являються перші <i>афективні реакції</i> – сильні короточасні нервово-психічні збудження, пов'язані переважно з невдачами, які виникають у процесі засвоєння предметних дій. Зв'язок між дитиною і дорослим опосередковується предметом (дитина – предмет – дорослий).</p>
<p align="center">Безпосереднє емоційне спілкування з дорослим</p>	<p align="center">Провідна діяльність</p>	<p align="center">Предметна маніпуляція; безпосереднє емоційне спілкування дитини і дорослого; потреба у пізнанні та активність дитини</p>
<p>Комплекс пожвавлення є початком психічного життя, свідченням того, що склалась сприятлива соціальна ситуація розвитку, єдністю матері та дитини. Суть її полягає в тому, що вся активність дитини вплетена в життя і діяльність дорослого, який доглядає за нею. Новонароджений максимально потребує дорослого, але способами впливу на нього ще не володіє.</p>	<p align="center">Психічні новоутворення</p>	<p>Основними новоутвореннями цього періоду розвитку є формування мовної структури (наприкінці 1-го року дитина вимовляє перші слова) і предметних дій (дитина освоює доволі дії з предметами навколишнього світу). Ходьба є також новоутворенням періоду немовляти, яке свідчить про подолання дитиною меж попередньої ситуації розвитку.</p>
<p>Відносно короткий період у житті дитини (1-2 місяці), який характеризується психологічними змінами, що виражені у позбавленні дитини основних засобів спілкування з дорослими, безпорадності, переході від пренатального до постнатального розвитку тощо.</p>	<p align="center">Криза психовікового розвитку</p>	<p>Протягом першого року в житті дитини відбувається різка зміна ситуації, яка виявляється в переході від біологічного типу розвитку (несформованості поведінки, безпорадності, потреб у їжі й теплі) до соціального (активності, потреб у взаємодії з іншою людиною, пізнанні навколишнього світу), що, як правило, дається їй дуже непросто, породжує кризові переживання. Криза, спричинена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим, яка проявляється у плаксивості, похмурості, інколи у порушенні сну тощо.</p>
<p align="center">Загальне позитивне ставлення до світу (за Еріксоном "довіра або недовіра до світу").</p>	<p align="center">Сензитивний період</p>	<p align="center">Немовлячий період озброїв дитину вміннями: бачити, слухати, управляти рухами; розвивається мовлення.</p>

Опорні схеми до теми 2.3. Психічний розвиток дитини раннього віку
1. Психічний розвиток дитини раннього віку (1-3 роки)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ

Сенсомоторна діяльність та фізичний розвиток	Соціально-емоційний розвиток	Спілкування	Предметна діяльність та розумовий розвиток
<ul style="list-style-type: none"> - інтенсивне фізичне зростання; - зміна антропометричних показників; - підвищується працездатність нервової системи; - вдосконалюються навички прямоходіння; - урізноманітнюються навички самообслуговування; - зростає активність та практична вправність; - зберігається швидка втомлюваність організму і психіки від одноманітної діяльності; - не здатні тривалий час зберігати працездатність; - збагачується сенсорний досвід. 	<ul style="list-style-type: none"> - активно розвиваються почуття: співчуття, симпатія; - почуття різноманітні, проте нестійкі, ситуативні; - не може словом означити почуття, виражає їх невербально; - зароджується самосвідомість; - закладаються основи моральної поведінки; - освоюються соціально прийнятні і схвалювальні способи поведінки. 	<ul style="list-style-type: none"> - розширюється коло спілкування; - спілкування здійснюється навколо предметної діяльності; - дорослий – як партнер у грі, зразок для наслідування; - мотиви спілкування ділові; - роль мовлення у спілкуванні; - з'являється активний словник; - виникають найкращі взаємини з однолітками: інтерес до інших, наслідування, прагнення перебувати поряд. 	<ul style="list-style-type: none"> - перехід від неспецифічних дій до специфічних дій з предметами; - роль мовлення у засвоєнні практичних дій; - предмети та іграшки; - взаємодія з предметами, з якими взаємодіє сама і дорослий; - зменшується з віком повтореність дій; - зростає орієнтування в предметі: від «що таке?» до «що можна робити?»; - спрямованість предметних дій (від спільних з дорослим до самостійних); - перехід від «ручних» операцій до «орудійних» та зародження інтелектуальних операцій; - становлення первинних форм наочно-дійового мислення; - роль предметних дій на виникнення інтелектуальних операцій; - опановує різні види продуктивної діяльності: малювання, ліплення, конструювання, музичну діяльність; - починає розуміти символи; - вдосконалюється процес сприймання, пам'яті, мислення, формуються нові потреби та інтереси; - нездатність тривалий час зосереджувати увагу.

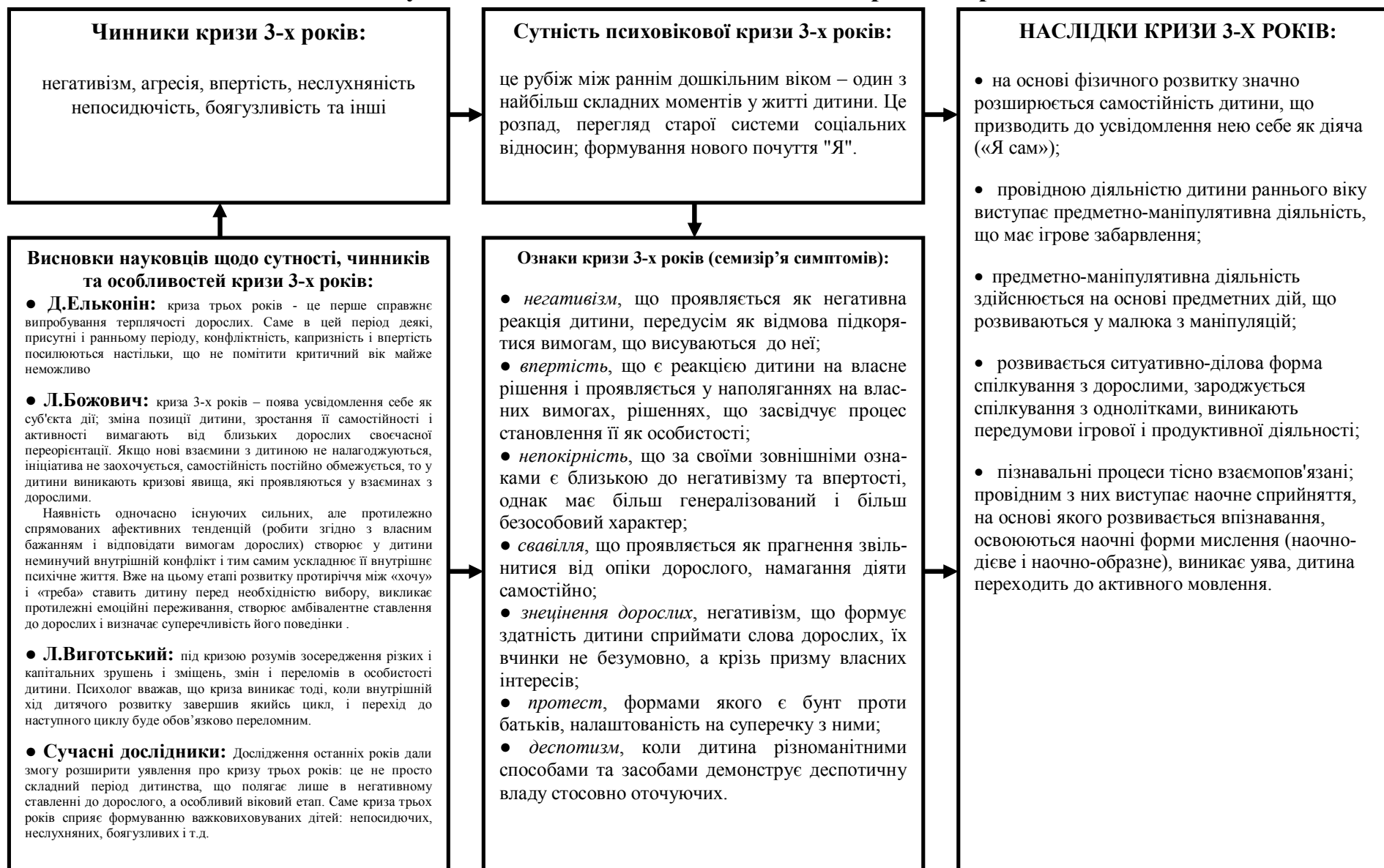
ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ

ССР – дитина – дорослий (опосередкована предметами); дитина – дитина (контакт на рівні конкуренції, поряд, але не разом).

Пр.Д – предметна діяльність за призначенням, використання предметів-замінників. **Новоутворення:** мовлення, афективно забарвлене сприймання, як провідний пізнавальний процес, наочно-дійове мислення. **Психовікова криза** 3 років. **Сензитивний період:** розвиток мовлення, інтелектуальних можливостей, самостійності.

Тема 2.3. Психічний розвиток дитини раннього віку

2. Сутність та особливості психовікової кризи 3-х років

Тема 2.3. Психічний розвиток дитини раннього віку

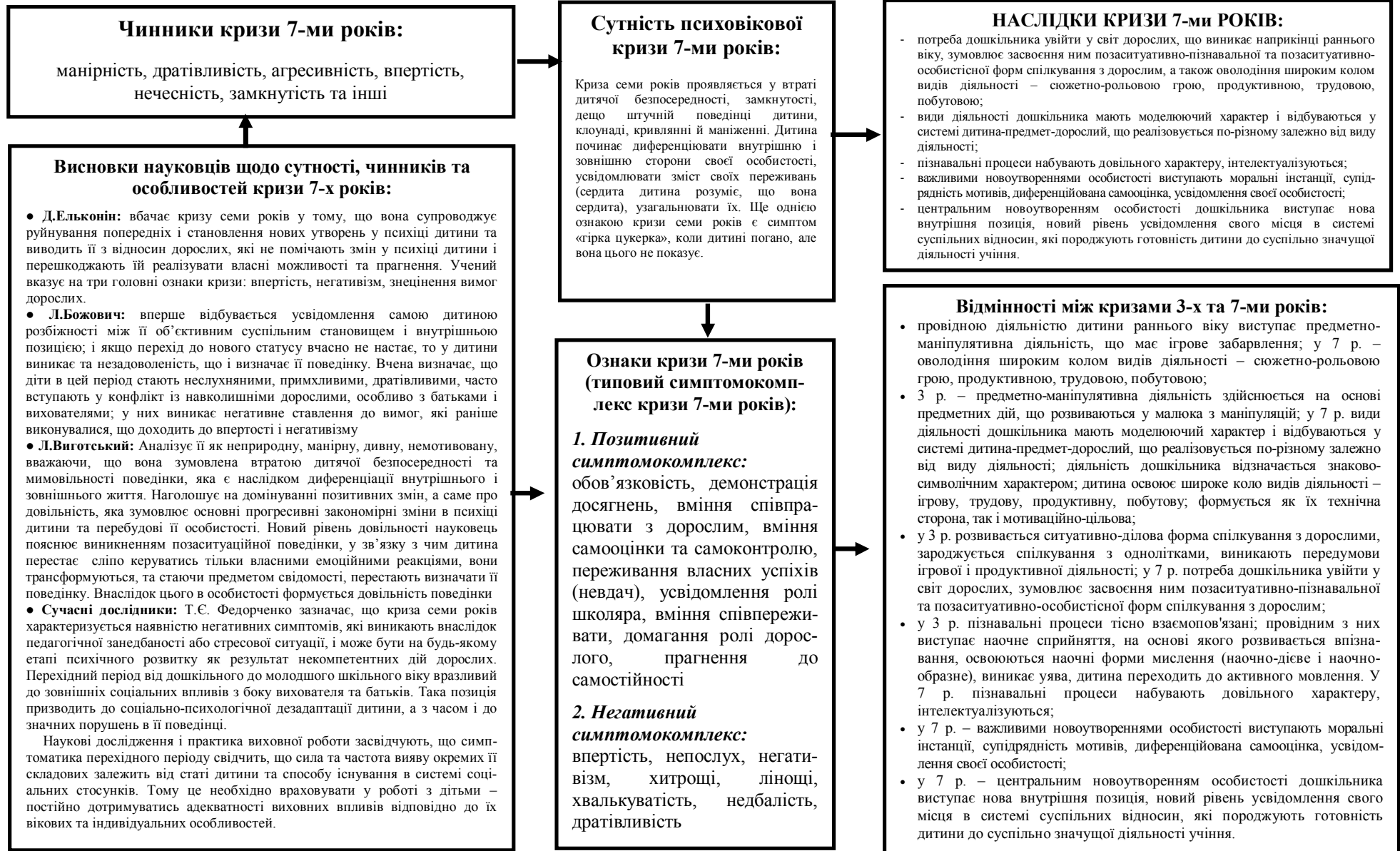
3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку (3-7 років)

21

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ				
Ігрова діяльність	Продуктивна діяльність	Особистісний розвиток	Соціально-емоційний розвиток	Розвиток пізнавальної сфери
<p>-сюжетно-рольова гра як провідна діяльність;</p> <p>-через сюжети і ролі засвоєння системи людських стосунків;</p> <p>-через сюжет і роль сприйняття суспільних функцій дорослих;</p> <p>-засвоєння соціального досвіду взаємин;</p> <p>-засвоєння стосунків дорослого світу;</p> <p>-складність у дотриманні уявного внутрішнього плану дій;</p> <p>-роль задуму і власної ініціативи дитини у сюжетно-рольовій грі.</p>	<p>- зростає значення образотворчої діяльності;</p> <p>- через ОД формується внутрішній план дій, попереднє планування, задум (носить нестійкий характер);</p> <p>- формується елементарне самообслуговування та праця;</p> <p>- засвоюються прості правила культури побуту;</p> <p>- розвиваються різні види художньої діяльності: музична, художньо-мовленева;</p> <p>- роль конструювання у розвитку креативності, сюжетне конструювання;</p> <p>- зароджується учіння як самостійний вид діяльності;</p> <p>- формуються математичні уявлення, уявлення про простір і час, інтелектуальні навички загального плану.</p>	<p>- висока пізнавальна активність та допитливість (вік чомучок);</p> <p>- роль спілкування з дорослим з приводу пізнання світу;</p> <p>- потреба дитини в довірі до дорослих, здатність відчувати їх емоційний стан;</p> <p>- незадоволеність потреби в спілкуванні формує відчуженість, тривожність, плаксивість, капризування;</p> <p>- дорослий як джерело інформації і фактор емоційної стабільності;</p> <p>- формування статевої ідентифікації як важливого компоненту в системі «Я»;</p> <p>- роль вольової сфери і мовлення у регуляції діяльності дитини;</p> <p>- ситуативний характер діяльності, нездатність співвідносити результат і умови діяльності.</p>	<p>- почуття яскраво виражені та ситуативні;</p> <p>- висока заражуваність емоціями інших;</p> <p>- підвищена чутливість до настрою і ставлення до себе оточуючих;</p> <p>- формуються моральні й інтелектуальні емоції (гордість за виконане доручення, схвалення дорослими);</p> <p>- розуміють значення позитивного і негативного (що таке «добре», що таке «погано»);</p> <p>- зароджується почуття сорому;</p> <p>- характерна властивість емоцій, їх імпульсивність (легко виникають, швидко минають).</p>	<p><i>Відчуття і сприймання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - вдосконалюються всі види сприймань; - засвоюється система сенсорних еталонів; - формуються вміння роздивлятися предмет; - характерне активне, різноманітне, розгорнуте орієнтування в світі речей. <p><i>Пам'ять:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розвивається найбільш інтенсивно; - без особливих зусиль засвоює велику кількість слів; - однак образна пам'ять переважає над словесною; - мимовільна пам'ять краще розвивається в сюжетно-рольовій грі; - дитина запам'ятовує не лише чуттєві компоненти, а й символічні уявлення про предмети. <p><i>Мислення: наочно-дієве та наочно-образне</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зароджуються елементи символічної функції мислення та внутрішнього плану дій; - узагальнення предметів відбувається не лише за зовнішніми, а й прихованими ознаками; - характеристики мислення: реалістичність, егоцентричність, аніманістичність. <p><i>Мовлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розвивається діалогічне мовлення; - творча спрямованість мовлення (конструюють слова, що відсутні в словнику); - поява антонімів, узагальнюючих слів; - індивідуальні відмінності в розвитку мовленнєвих здібностей. <p><i>Уява:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - нестійка під впливом зовнішніх вражень. <p><i>Увага:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - мимовільна.
ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ				
<p><i>ССР</i> – дитина – дорослий (вихователь, батьки), світ дорослих диференціюється; дитина – дитина; дитина – предмети.</p> <p><i>Пр.Д</i> – сюжетно-рольова гра: права, обов'язки, ролі, сюжет, зміст, правила. Новоутворення: поява першого світогляду: «чому?»; первинні моральні інстанції; супідрядність мотивів; довільність поведінки; особистісна свідомість. Психовікова криза 7 років. Сензитивний період: формування внутрішніх моральних інстанцій, творчих здібностей.</p>				

Тема 2.3. Психічний розвиток дитини раннього віку

4. Сутність та особливості психовікової кризи 7-ми років

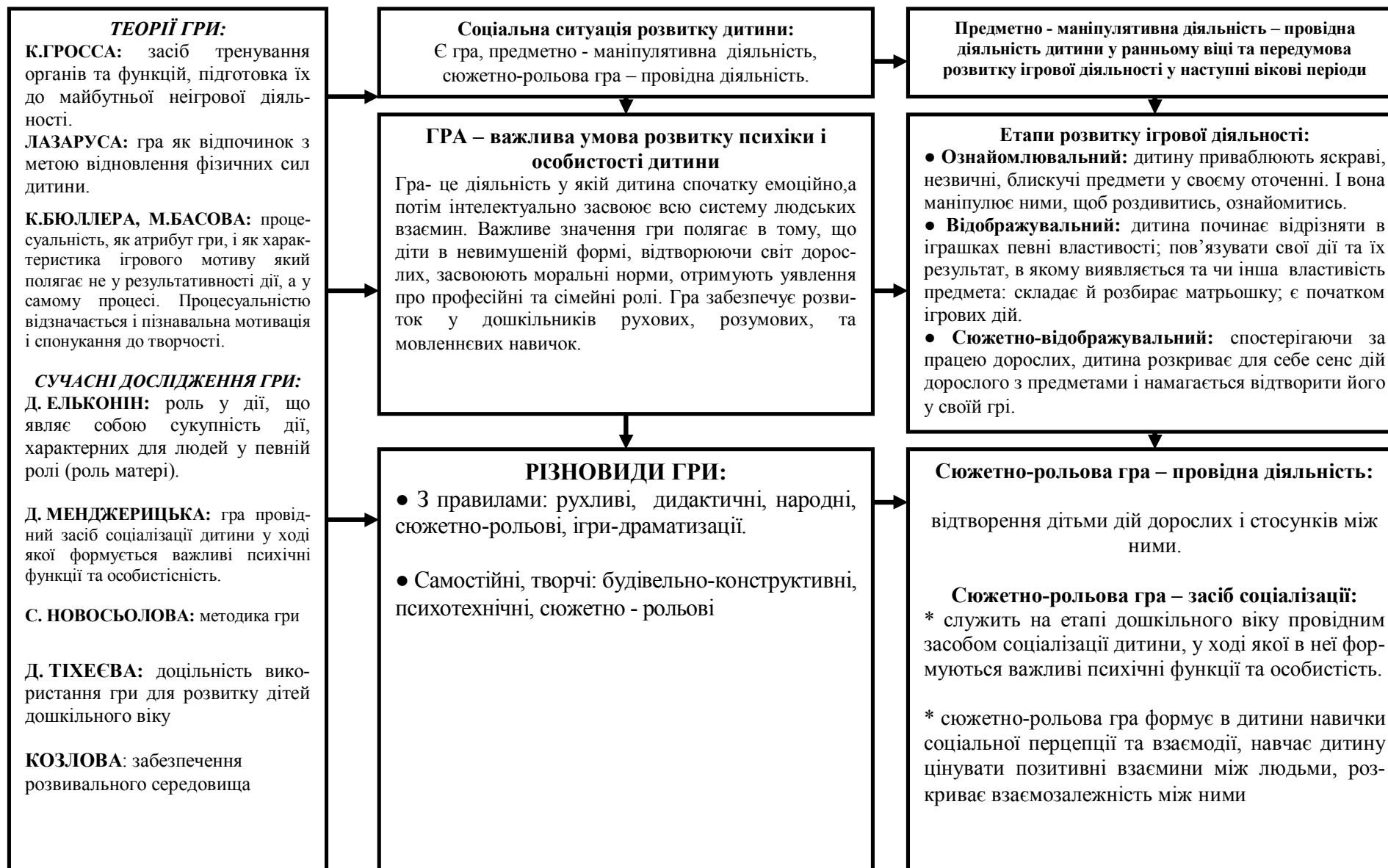

Опорна схема до теми 2.3 (узагальнена). Психічний розвиток дитини раннього та дошкільного віку

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ (1-3 роки)	Здобутки психічного розвитку дитини раннього та дошкільного віку	ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (3-7 років)
дитина – дорослий (опосередкована предметами); дитина – дитина (контакт на рівні конкуренції, поряд, але не разом)	Соціальна ситуація розвитку	дитина – дорослий (вихователь, батьки), світ дорослих диференціюється; дитина – дитина; дитина – предмети
предметна діяльність за призначенням, використання предметів-замінників	Провідна діяльність	сюжетно-рольова гра: права, обов’язки, ролі, сюжет, зміст, правила
мовлення, афективно забарвлене сприймання, як провідний пізнавальний процес, наочно-дійове мислення	Психічні новоутворення	поява першого світогляду: «чому?»; первинні моральні інстанції; супідрядність мотивів; довільність поведінки; особистісна свідомість
психовікова криза 3 років	Криза психовікового розвитку	психовікова криза 7 років
розвиток мовлення, інтелектуальних можливостей, самостійності	Сензитивний період	формування внутрішніх моральних інстанцій, творчих здібностей

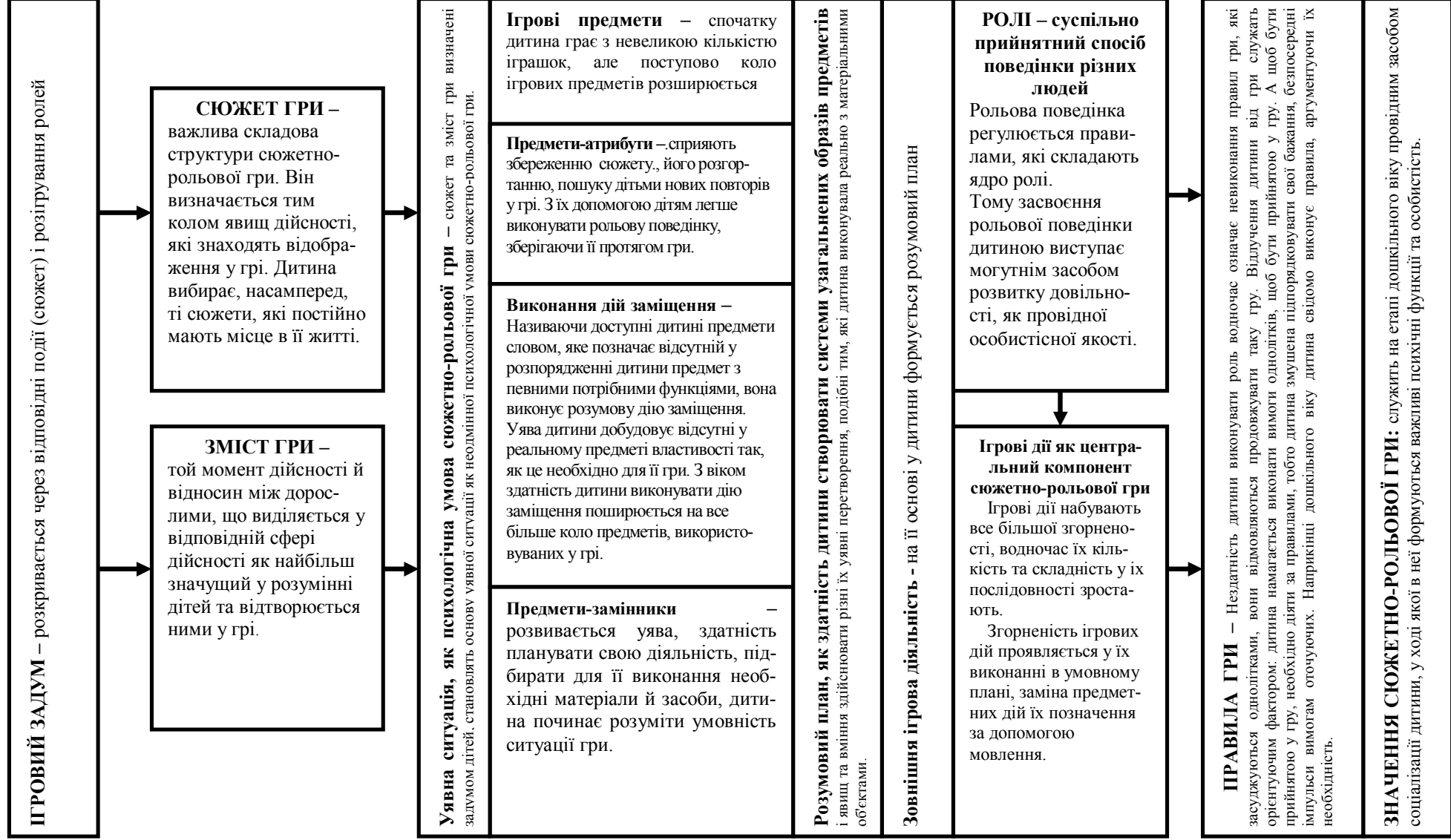
Опорні схеми до теми 2.4. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці

1. Загальна характеристика ігрової діяльності

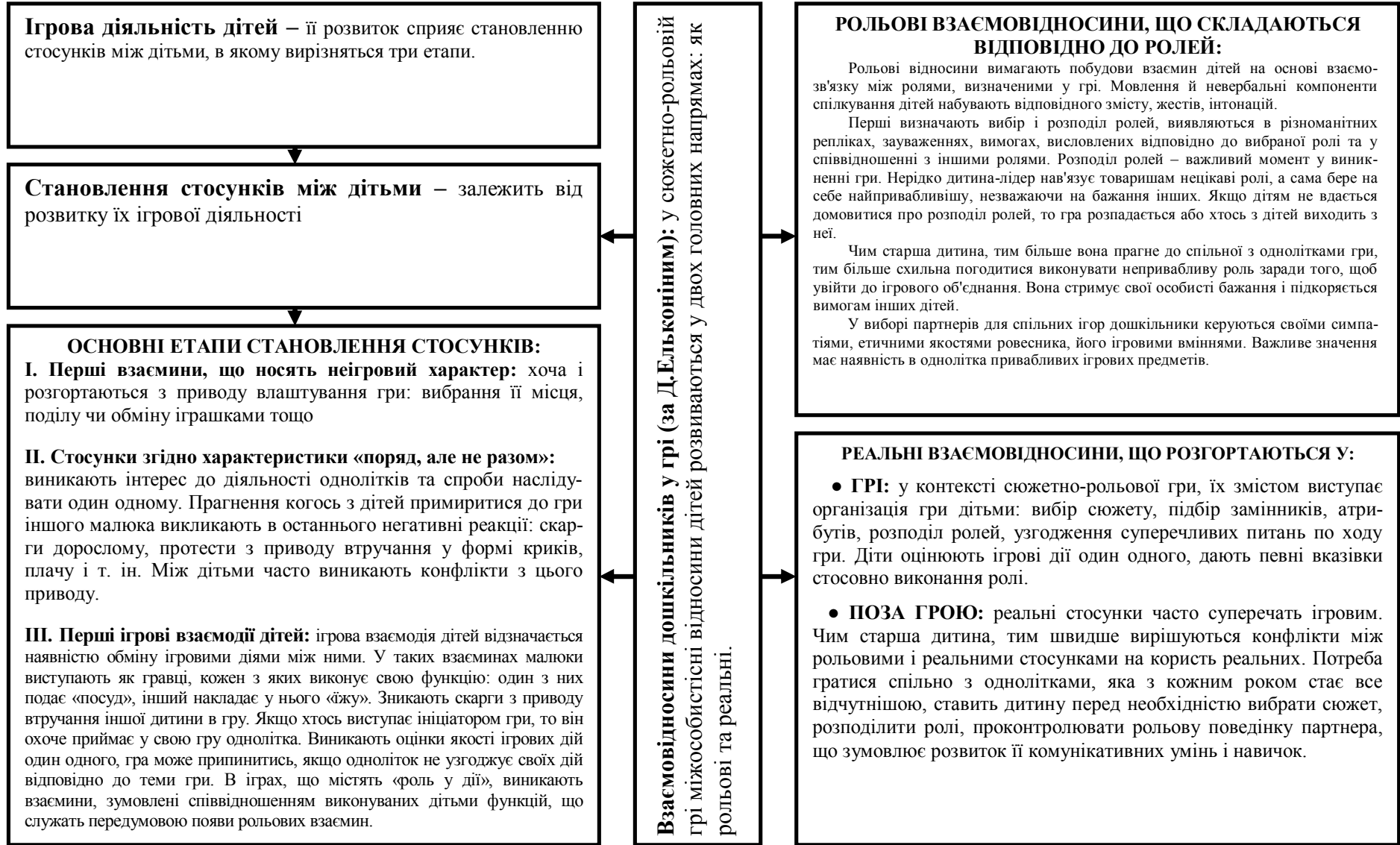
Тема 2.4. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці

2. Структура сюжетно-рольової гри

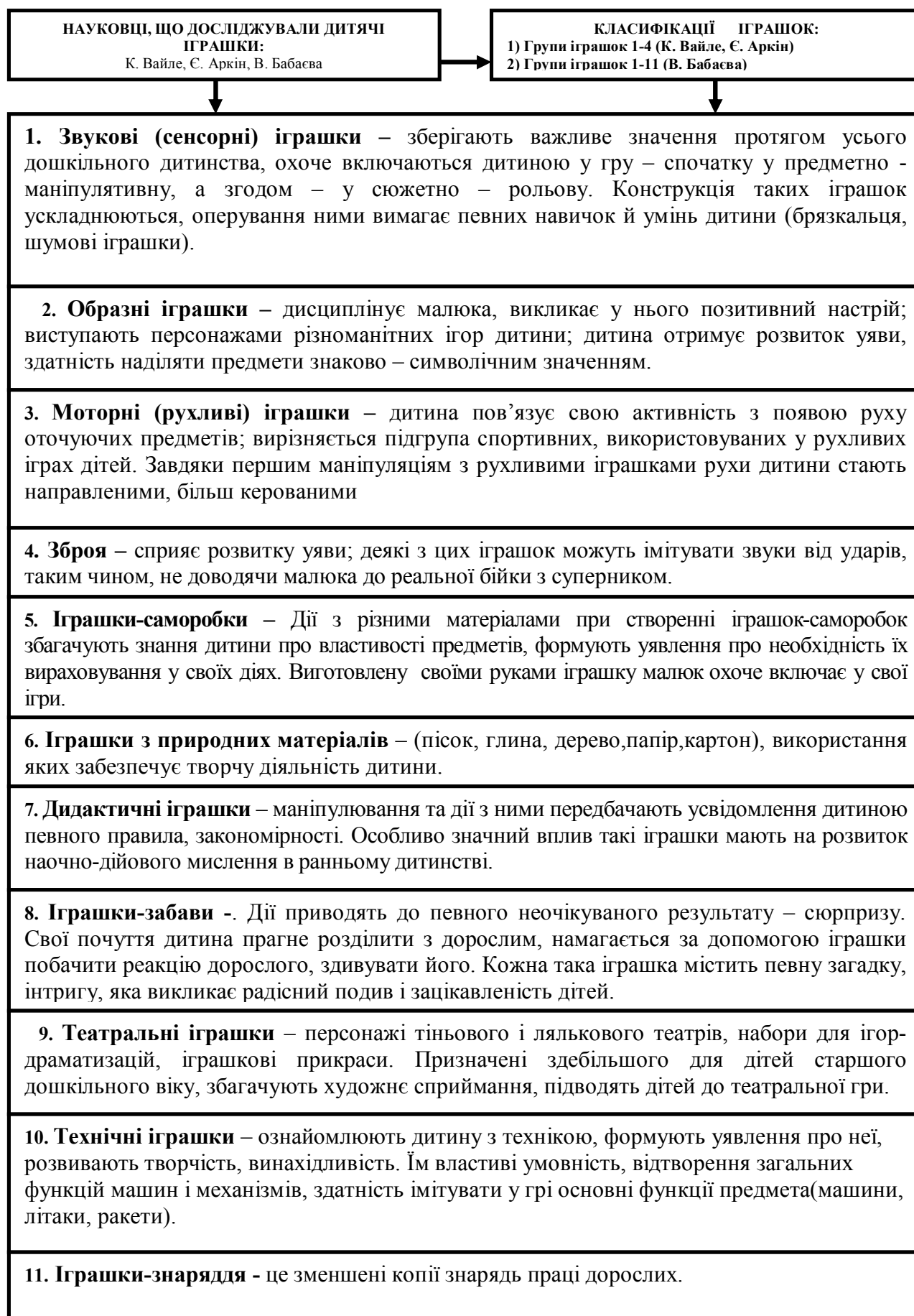
Тема 2.4. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці

3. Взаємини дітей у процесі гри

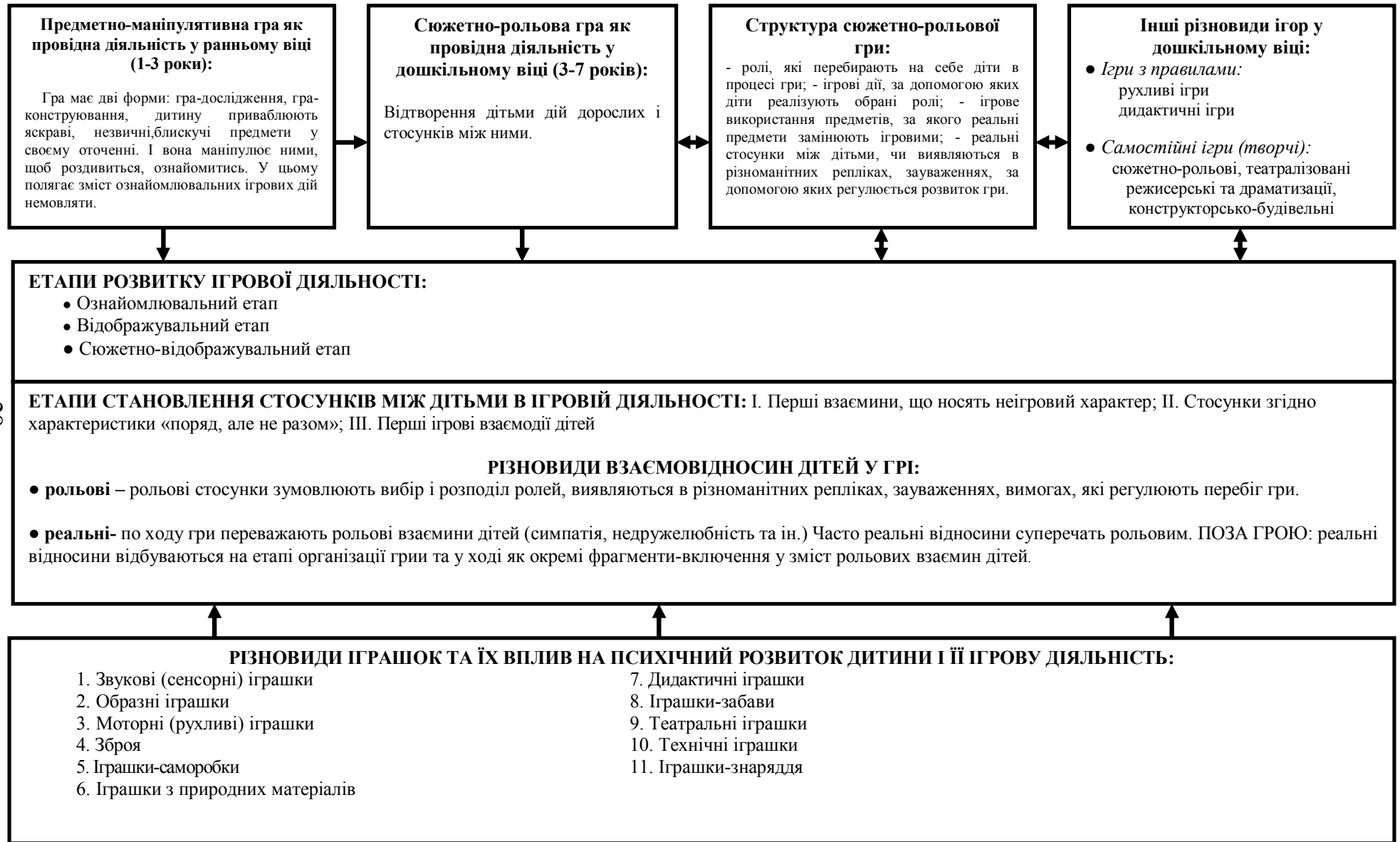

Тема 2.4. Гра як провідна діяльність у дошкільному віці

4. Вплив іграшки на психічний розвиток дитини

Опорна схема до теми 2.4 (узагальнена). Гра як провідна діяльність у дошкільному віці

**Опорні схеми до теми 2.5. Розвиток особистості дошкільника
1. Зміст мотивів поведінки. Формування системи мотивів**

Вік дитини	ФАКТОРИ РОЗВИТКУ МОТИВІВ	СИСТЕМА МОТИВІВ, ЇХ ЗМІСТ
Молодший дошкільник	Стимування безпосередніх спонукань дитини сприяє присутність дорослого або інших дітей. Найбільш сприятливі умови для підкорення спонукань дитини правилам поведінки, як уже відомо, створюють в ролевій грі.	Найбільш сильним мотив – заохочення, одержання нагороди. Більш слабкий – покарання (у спілкуванні з дітьми це, в першу чергу, виключення з гри), ще слабкіший – власне обіцяння дитини.
Середній дошкільник	На мотивацію та ефективність виконуваних дитиною дій впливають ті окремі успіхи і невдачі, з якими вона стикається. Ігрова діяльність, спілкування з ровесниками, пізнавальний розвиток, спілкування з дорослими.	Середні дошкільники переживають успіх і неуспіх. Але якщо успіх впливає позитивно на роботу дитини, то невдача – завжди негативно: вона не стимулює продовження діяльності, і прояв настійливості. <i>Домінуючі мотиви</i> – ті, що мають перевагу в мотиваційній ієрархії, яка формується. Проте це домінування ще не зовсім стійке, воно може проявлятися по-різному в різних видах діяльності і в різних умовах.
Старший дошкільник	Мотиви спілкування з товаришами; мотив не просто отримати схвалення, а й отримати за певний результат.	Старші дошкільники починають судити про вчинки не тільки за їх результатами, але й за мотивами. Певна ієрархія мотивів.

Тема 2.5. Розвиток особистості дошкільника
2. Самосвідомість і самооцінка у дітей дошкільного віку

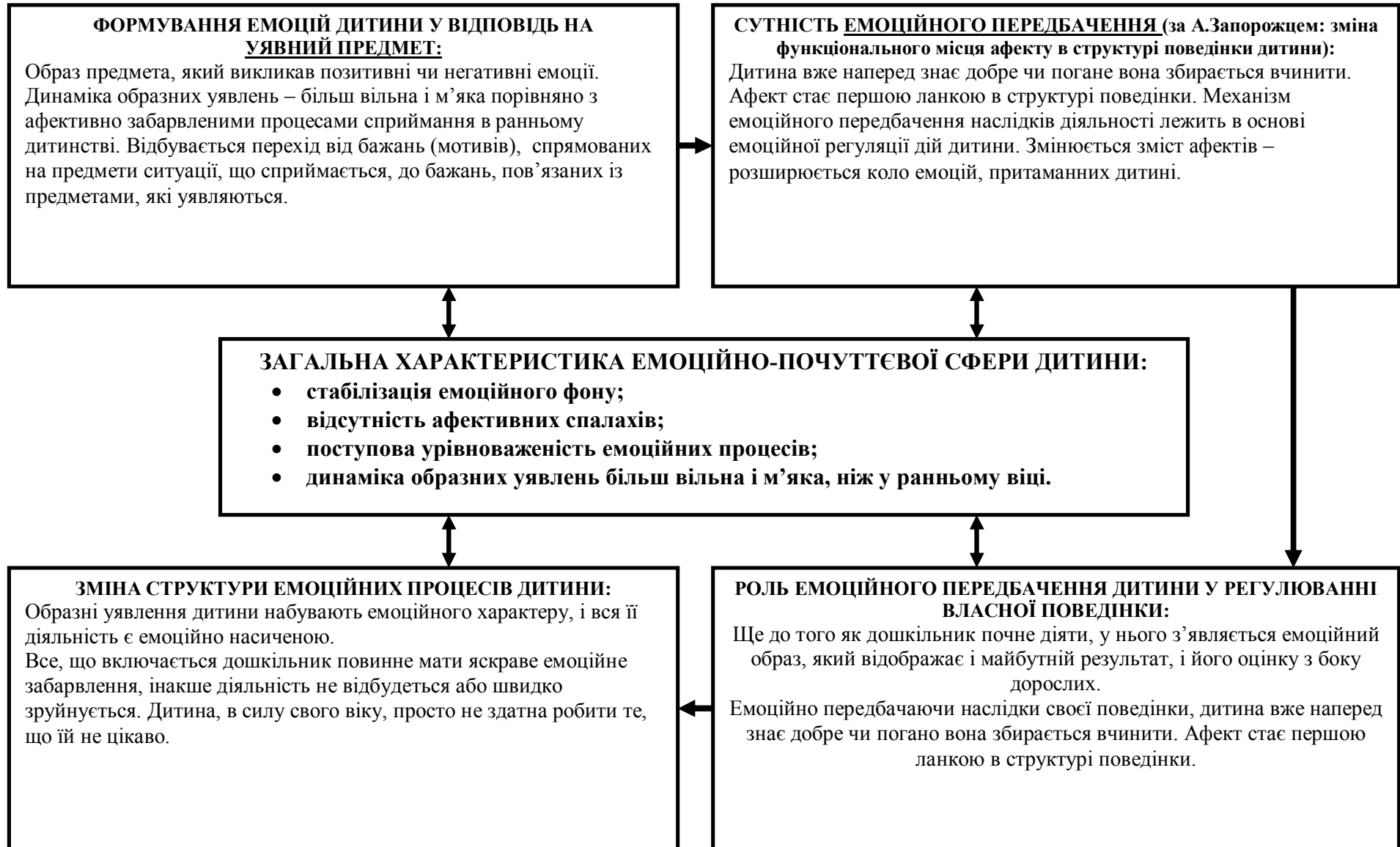
Вік дітей	САМОСВІДОМІСТЬ – центральне новоутворення дошкільного віку. ЛІНІЯ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ				
	Фактори розвитку	Самооцінка	Усвідомлення власних переживань	Статева ідентифікація	Усвідомлення себе у часі
Середній дошкільник	Розвиток самосвідомості дошкільників у залежності від особливостей сімейного виховання.	Через оцінку вихователя, через оцінювання продуктів своєї діяльності і ровесників, оцінка позитивна, трохи завищена.	Дитина, маючи різноманітні переживання, не усвідомлює їх. Її емоції та почуття можна було б передати так: «мені радісно», «мені засумувало».	Дитина усвідомлює себе як хлопчика чи дівчинку. Діти оволодівають уявленнями про відповідні стилі поведінки. Більшість хлопчиків намагаються бути сильними, сміливими, не плакати від болю або образи; багато дівчаток – акуратними, діловими в побуті і м'якими або кокетливо - вередливими у спілкуванні.	Починається усвідомлення себе в часі.
Старший дошкільник	Діти з точним уявленням про себе виховуються в сім'ях, де приділяють їм досить багато часу; позитивно оцінюють їх фізичний стан та розумові дані, але не вважають рівень їх розвитку вищим, ніж у більшості ровесників; прогнозують гарну успішність в школі.	До 6 років зберігається завищена самооцінка, але в цей час діти хвалять себе уже не в такій відкритій формі, як раніше. До 7 років у більшості самооцінка вмиль стає більш адекватною.	Дитина орієнтується в своїх емоційних станах і може виразити їх словами: «я радий», «я засмучений», «я сердитий».	Хлопчики і дівчатка грають не в усі ігри разом, у них з'являються специфічні ігри – тільки для хлопчиків і тільки для дівчаток.	В старшому дошкільному віці дитина пам'ятає себе в минулому, усвідомлює в теперішньому та уявляє в майбутньому: «коли я був маленьким», «коли я виросту великим» тощо.

Тема 2.5. Розвиток особистості дошкільника
3. Формування морально-етичних якостей особистості

Вік дитини	ФАКТОРИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ	ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ
ДОШКІЛЬНИЙ ВІК (3-7 років)	Створити умови, коли норма моралі почне регулювати реальну поведінку дитини, тобто встановити зв'язок між моральною свідомістю і моральним поведінкою. Приклад дорослого відіграє найважливішу роль. Розширюється і перебудовується система взаємин дитини з дорослим і однолітками, ускладнюються види діяльності, виникає спільна з однолітками діяльність.	Уже в молодшому дошкільному віці дитина порівняно легко може прийняти рішення у ситуації вибору одного предмета із декількох. У 5-7 років дитина розуміє суспільний сенс моральної норми, усвідомлює її об'єктивну необхідність для регулювання взаємовідносин між людьми. У 5-4 років формуються поняття «погано», «добре». У 5-7 дошкільнята переходять від стихійної моральності до свідомої. Для них моральна норма починає виступати як регулятор взаємовідносин між людьми. Старший дошкільник розуміє, що норму необхідно дотримуватися, щоб колективна діяльність була успішною.
РАННЄ ДИТИНСТВО (1-3 роки)	Приклад дорослого відіграє найважливішу роль. Головною моральною інстанцією для дитини залишається дорослий, його вимоги. Заради схвалення дорослого, збереження його позитивного ставлення, малюк підкоряється встановленим правилам поведінки. Причому вимогливість дорослого зростає. Водночас розвивається самосвідомість дитини, у неї виникають власні бажання, які іноді йдуть у розріз з вимогами дорослих. В таких ситуаціях дорослий вживає слово «треба».	З'являються, відповідно, <i>нові мотиви</i> . Це мотиви, пов'язані із самооцінкою, самолюбством, які формуються, - мотиви досягнення успіху, змагання, суперництва; мотиви, пов'язані із моральними нормами, які в цей час засвоюються. Діти 3-4 роки не усвідомлюють мотивів свого ставлення до героя, просто оцінюють його як «поганий» або «добрий». У 3-4 роки дитина вже може дати правильну моральну оцінку, не на конкретні вчинки героїв. Ставлення до героя і визначає оцінку малюком.
НЕМОВЛЯЧИЙ ВІК (до 1 року)	<p style="text-align: center;">ПЕРЕДУМОВИ ЗАСВОЄННЯ ДИТИНОЮ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● I півріччя: залежність від дорослого у задоволенні потреб; розвиток спілкування та позитивних переживань від його результатів; реакція на вимоги дорослого; ● II півріччя: роль мовлення, його розуміння, сенсомоторний розвиток дитини; розуміння дозволених та недозволених, небезпечних дій. 	

Тема 2.5. Розвиток особистості дошкільника

4. Особливості емоційно-почуттєвої сфери дошкільника, основні напрямки її розвитку

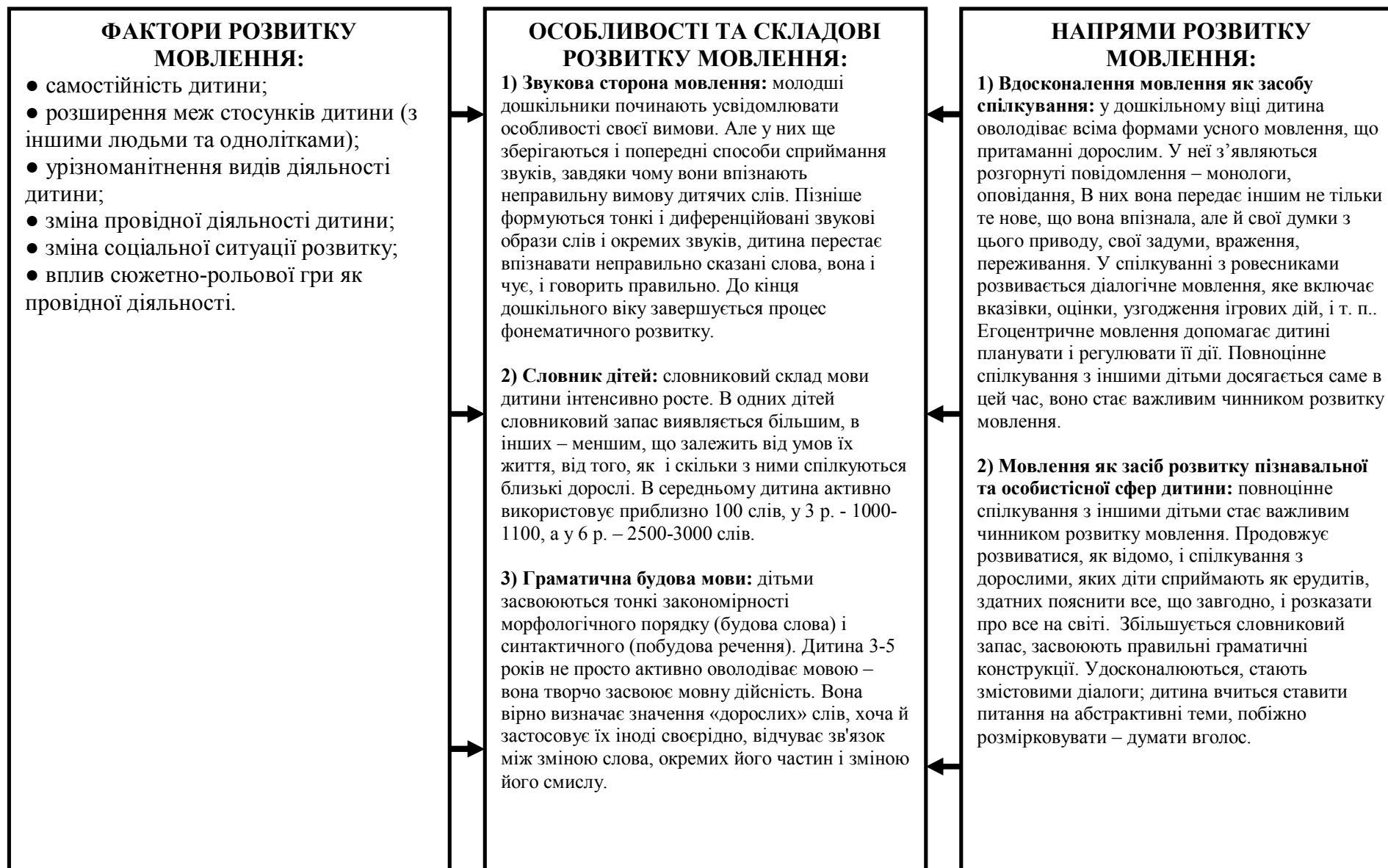

Опорна схема до теми 2.5 (узагальнена). Розвиток особистості дошкільника

Вік дитини	СКЛАДОВІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА							
	Система мотивів		Самосвідомість і самооцінка		Морально-етичні якості		Емоційно-почуттєва сфера	
	Зміст	Фактори розвитку	Зміст	Фактори розвитку	Зміст	Фактори розвитку	Зміст	Фактори розвитку
Молодший дошкільник	Найбільш сильний мотив – заохочення, одержання нагороди. Більш слабкий – покарання, ще слабкіший – власне обіцяння дитини.	Стимуванню безпосередніх спонукань дитини сприяє присутність дорослого або інших дітей Найбільш сприятливі умови для підкорення спонукань дитини правилам поведінки, як уже відомо, створюються в ролевій грі.	З'являється емоційна самооцінка (я хороший). Дитина набуває спочатку вміння оцінювати дії інших дітей, а потім – власні дії, моральні якості та уміння.	Сім'я і група ровесників.	Дитина порівняно легко може прийняти рішення у ситуації вибору одного предмета із декількох.	Найбільш сприятливі умови для підкорення спонукань дитини правилами поведінки, як уже відомо створюють в ролевій грі.	Відбувається перехід від бажань (мотивів), спрямованих на предмети ситуації, що сприймається, до бажань, пов'язаних із предметами, які уявляються.	Сім'я і група ровесників.
Середній дошкільник	Переживають успіх і неуспіх, домінуючі мотиви.	На мотивацію та ефективність виконуваних дитиною дій впливають ті окремі успіхи і невдачі, з якими вона стикається.	Через оцінку вихователя, через оцінювання продуктів своєї діяльності і ровесників, оцінка позитивна, трохи завищена.	Розвиток самосвідомості дошкільників у залежності від особливостей сімейного виховання.	Переживання успіху чи неуспіху.	Приклад дорослого відіграє найважливішу роль. Розширюється система взаємин дитини з дорослими і однолітками.	Відбувається зміщення афекту з кінця на початок діяльності.	Образ предмета, який викликав позитивні чи негативні емоції.
Старший дошкільник	Старші дошкільники починають судити про вчинки не тільки за їх результатами, але й за мотивами.	Мотиви спілкування з товаришами; мотив не просто отримати схвалення, а отримати за певний результат.	До 6 років зберігається завищена самооцінка. До 7-ми років у більшості самооцінка вміння стає більш адекватною.	Сім'я, де батьки приділяють їм досить багато часу; позитивно оцінюють їх. прогнозування гарної успішності в школі.	Формуються поняття «погано», «добре».	УСПІХ залишається сильним стимулом, але багатьох із них спонукає до діяльності і неуспіх. Після невдачі вони намагаються подолати труднощі, які виникли, досягти потрібного результату і не збираються «здаватися».	Спокійніший емоційний фон сприйняття. Емоційність обумовлена представленнями, що розвиваються: бажання, представлення, дія, емоції.	Оцінка дорослого (похвала-осуд).

Опорні схеми до теми 2.6. Розумовий розвиток дошкільника

1. Розвиток мовлення у дошкільному віці

Тема 2.6. Розумовий розвиток дошкільника

2-4. Особливості сприймання дошкільника. Загальна характеристика розвитку мислення в дошкільному віці.

Розвиток пам'яті дошкільника

35

Особливості сприймання дошкільників	Характеристика розвитку мислення в дошкільному віці	Розвиток пам'яті дошкільників
<ul style="list-style-type: none"> ● втрачається початковий афективний характер: ● осмисленість сприймання: Спостерігаючи за різними предметами, вирізняючи їх ознаки, дитина намагається осмислити їх з позицій свого досвіду. Процес інтерпретацій свого досвіду. Процес інтерпретації сприйманого набуває варіативності та гіпотетичності. ● цілеспрямованість: предмет сприймається в цілому; виділяються його головні частини, визначаються їх властивості (форма, величина й ін.); встановлюються просторові взаємозв'язки частин (вище, нижче, справа, зліва); ● аналітичність: ● формування довільних дій в сприйманні (спостереження): Дитина сама вибирає предмет спостереження, який її цікавить. 	<p>Наочно-дієве: Умову задачі дитина повинна уявити собі, а для цього – зрозуміти її. Важливо так сформулювати задачу, щоб вона була зрозумілою дітям.</p> <p>Наочно-образне: кращий спосіб домогтися правильного рішення – так організувати дії дитини, щоб вона зробила висновки на основі досвіду.</p> <p>Словесно-логічне: коли дошкільник вирішує зрозумілу, цікаву для нього задачу і при цьому спостерігає доступні його розумінню факти, він може логічно правильно міркувати.</p>	<p>Мимовільна пам'ять: Дитина не ставить перед собою мети щось запам'ятати або пригадати і не володіє спеціальними способами запам'ятовування. Цікаві для неї події, дії, образи, легко закарбовуються, мимовільно запам'ятовуються і словесний матеріал, якщо він викликає емоційний відгук.</p> <p>Смислова і механічна пам'ять: розвиваються поряд, тому не можна вважати, що у дошкільників, які з великою точністю повторюють чужий текст, переважає механічна пам'ять.</p> <p>Довільна пам'ять: починає формуватися у дошкільному віці (між 4-5 роками). Свідоме і цілеспрямоване запам'ятовування і пригадування з'являються періодично. Зазвичай вони включені в інші види діяльності, оскільки вони необхідні в грі і при виконанні доручень дорослих, і під час занять – підготовки дітей до шкільного навчання.</p>
<p>ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ: мовлення, використання назв предметів, явищ, якостей, розвиток пізнавальної сфери, спеціально організоване сприймання, використання психотехнічних ігор різної складності.</p>		

Тема 2.6. Розумовий розвиток дошкільника

5. Розвиток уваги дошкільника

СУТНІСТЬ УВАГИ: цілеспрямованість і зосередженість свідомості, які передбачають підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної та рухової активності дитини.

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ: від природної до соціально зумовленої; від безпосередньої до опосередкованої.

ВИДИ: за характером стимулів (безпосередня, опосередкована); за участю волі (мимовільна, довільна); за зв'язком з психічними процесами (чуттєва, інтелектуальна).

ОСОБЛИВОСТІ УВАГИ ДИТИНИ НЕМОВЛЯЧОГО ВІКУ (до 1 року):

- ✓ Основою розвитку уваги є вроджена здатність дитини реагувати на подразники, від яких залежить її життя й здоров'я.
- ✓ У кінці 1-го місяця життя виникає реакція на зосередження та орієнтувальний рефлекс;
- ✓ Перші об'єкти, що викликають увагу дитини, включенні у спілкування із дорослим;
- ✓ На основі реакції зосередження, що супроводжує предметні дії дитини, у 2-му півріччі життя виникає орієнтувальна – дослідницька діяльність дитини, що є фундаментом розвитку пізнавальної діяльності;
- ✓ Розвиток предметних дій дитини в кінці 1-го року спричиняє появу властивостей уваги – розподілу та переключення.

УВАГА ДИТИНИ У РАНЬОМУ ВІЦІ (1-3 роки):

- ✓ розвиток уваги стосується як її окремих видів;
- ✓ зростання самостійності дитини зумовлює розширення можливостей її пізнавальної та предметної діяльності, що спричиняє зростання обсягу уваги, вдосконалення її розподілу й переключення;
- ✓ властивості уваги слабо регульовані, тому проявляються ситуативно: переважно увага малюка нестійка й поверхова, але у деяких випадках глибока концентрація уваги поєднується із глибоким відволіканням;
- ✓ успіхи малюка в оволодінні мовленням спричиняє розвиток елементів опосередкованої, соціальної, інтелектуальної, довільної уваги.

УВАГА ДИТИНИ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ (3-7 років):

- ✓ розвиток видів та властивостей уваги дошкільників пов'язаний із становленням предметної, ігрової, пізнавальної діяльності дитини;
- ✓ увага дошкільника більше диференціюється та інтегрується із іншими психічними процесами (сприйманням, пам'яттю, волею);
- ✓ складність і тривалість сюжетно-рольової гри та постановка пізнавальних завдань вимагає від дошкільника досить стійкої, значної за обсягом, керованої уваги;
- ✓ розвиток довільної уваги відбувається у тісному взаємозв'язку зі становленням довільності як риси особистості;
- ✓ розпочинається формування нового виду уваги — післядовільної.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УВАГИ ДОШКІЛЬНИКА: якість спілкування з дорослими, організація діяльності дитини, можливості для ініціативи і самостійності, ігрова діяльність, пізнавальна діяльність, рухова активність, режим дня.

Тема 2.6. Розумовий розвиток дошкільника

6. Розвиток уяви дошкільника

ЗАРОДЖЕННЯ УЯВИ У РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ:

Г. О. Люблінська наводить такі етапи у розвитку уявлень:

- Впізнання, тобто образи уявлень виникають лише при повторному сприйманні відповідного предмета.
- Спричиненого відтворення, в основі якого лежать асоціації за схожістю або суміжністю. Уявлення виникає під впливом опису, загадок.
- Мимовільного використання. Зростає керованість уявлень, дитина може навмисне їх викликати, щоб використати у грі, малюванні, описах.
- Творче відтворення. Комбінування уявлень та їх елементів зі створенням нових образів.

Особливості розвитку уяви в ранньому віці такі:

- першими виникають прояви репродуктивної уяви, а до кінця періоду — елементи творчої;
- важливими психологічними передумовами розвитку уяви є збагачення уявлень і наслідування дорослого, відкладене у часі з внесенням нових елементів;
- уява з'являється в грі, коли виникає уявна ситуація та ігрове перейменування предметів — заміщення;
- уява пов'язана із зовнішніми предметними та ігровими діями і водночас з мовою, як засобом подолання ситуативності.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ:

- умови для творчого самовираження і розвитку творчості (фізичні, соціально-емоційні, психологічні, інтелектуальні);
- оптимальне поєднання впливу дорослого і прагнень дитини;
- особливості спілкування дитини з ровесниками і дорослими;
- включення дитини в уявні ситуації;
- використання предметів-замінників;
- створення проблемних ситуацій.

УЯВА СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА:

Розширюється обсяг уяви, він включає низку взаємопов'язаних образів, що становлять задум. Особливості розвитку уяви в дошкільному віці такі:

- уява розвивається у процесі ускладнення ігрової діяльності, яка у дошкільника переходить на рівень сюжетно-рольової гри;
- провідне значення для розвитку уяви має мовлення дитини, її мовленнєва творчість;
- головними функціями уяви у дошкільному віці є афективна і пізнавальна;
- уява набуває довільного характеру, передбачаючи створення задуму, використання прийомів побудови образів уяви;
- уява дошкільника відзначається реалізмом та синкретизмом;
- дитяче фантазування виконує пізнавальну, практичну функції, починає впливати на розвиток особистості завдяки появі мрій.

УЯВА В МОЛОДШОМУ ТА СЕРЕДЬОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ:

Уява дошкільника обмежена внаслідок недостатності знань і уявлень. Водночас бурхливе дитяче фантазування зумовлене низькою критичністю мислення.

Переважає пасивна уява. Дошкільник не створює нічого принципово нового з погляду суспільної культури. Характеристика новизни образів має значення тільки для самої дитини.

У молодшого дошкільника виникають уявлення, що прямо не відповідають предметам, з якими він діє.

Для середніх і старших дошкільників опорою уяви є виконання взятої на себе ролі.

У середньому дошкільному віці у дітей на основі стрімкого розширення їхнього досвіду зростають творчі прояви в діяльності, перш за все у грі, ручній праці, зв'язному мовленні.

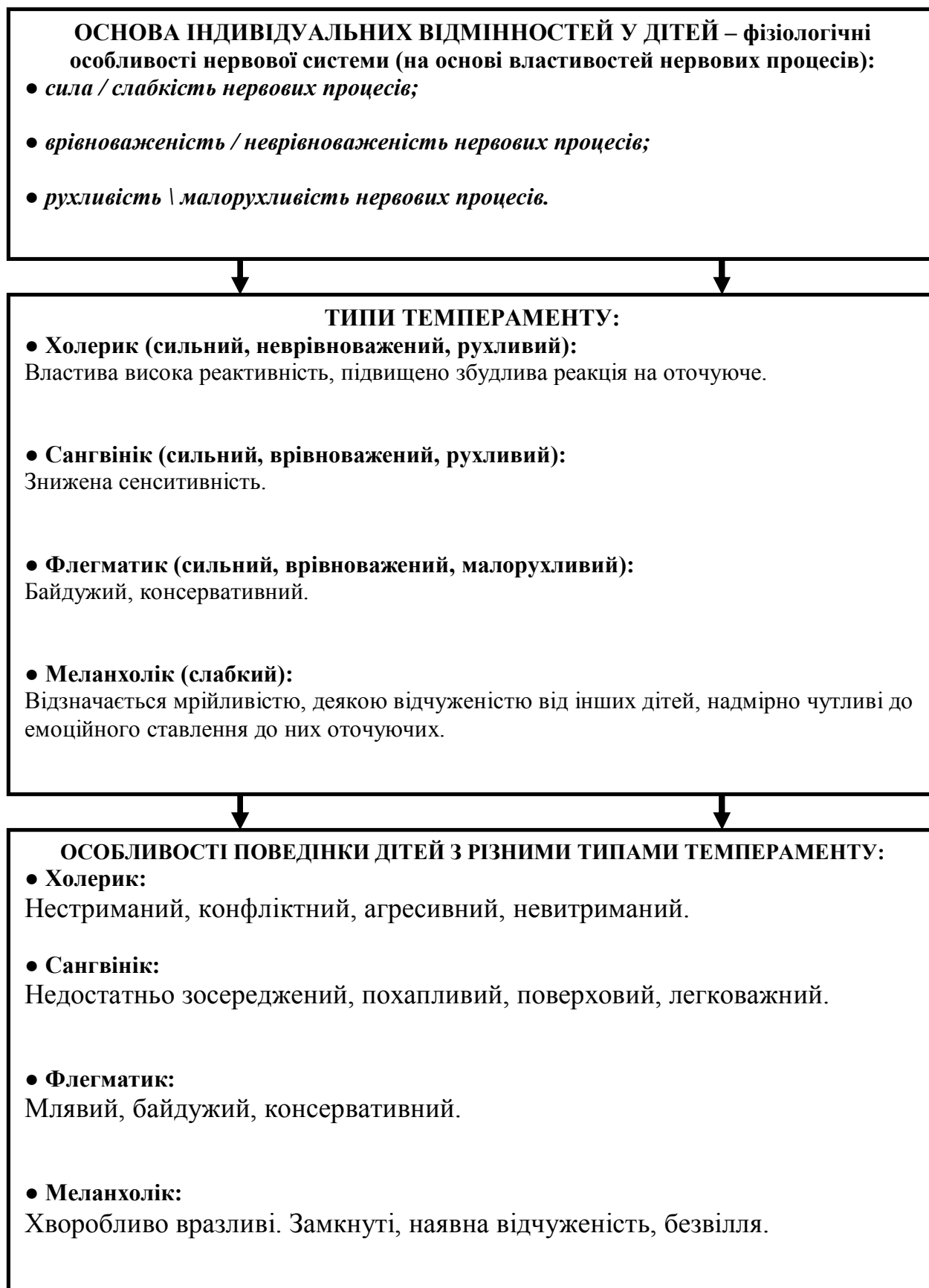
Опорна схема до теми 2.6 (узагальнена). Розумовий розвиток дошкільника

Вік	РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА					
	Мовлення	Сприймання	Мислення	Пам'ять	Уява	Увага
Молодший дошкільник	У 4 роки – 2000 слів. Здатна узагальнювати однорідні предмети: меблі, одяг, іграшки.	Діти здатні встановлювати зв'язок між основними кольорами і їх найменуваннями.	Мислення набуває наочно – дійового характеру, який, незважаючи на те що це елементарний рівень, зберігається протягом усього життя.	Мимовільна. Запам'ятовуються казки, оповідання, діалоги з фільмів, коли дитина співпереживає героям.	Образи уяви ще нестійкі, напрям її роботи швидко змінюється під впливом зовнішніх вражень.	Увага молодшого дошкільного віку, загалом мимовільна, тобто виникає без усвідомлення її мети.
Середній дошкільник	У 5 років – 2500-3000 слів. Опановують останній ступінь узагальнення.	У середньому віці діти починають розрізняти світлі відтінки, чому сприяє і позначення відношень словами «темне», «світле».	Поступово відбувається перехід до наочно – образного мислення, яке у 4-5 років стає головним.	Довільна пам'ять, що починає розвиватися.	Переважає Відтворювальна уява, яка полягає у відображенні описаних, розповідях дорослого образів	На ранніх стадіях розвитку увага дитини залежить від новизни, сили та інших специфічних подразників, пізніше – від подразників, які мають сигнальне значення внаслідок їх зв'язку із задоволенням потреб дитини, а також із обставинами, які зумовлюють яскраві, емоційні переживання.

Старший дошкільник	<p>В основному завершується тривалий і складний процес опанування мовленням. До 7 років мовлення стає засобом спілкування та мислення дитини; 6-7 років 4000-4500слів.</p>	<p>Активно розвивається у дошкільному віці і слухова чутливість: у старших дошкільників гострота слуху у 3-4 рази вища, ніж у молодших.</p>	<p>Враховують і помітні, на перший погляд, особливості предметів і їх постійні властивості (стілчик упав, оскільки він має одну ніжку, у нього багато країв, він важкий і не підпертий тощо).</p>	<p>Після 5-ти років діти починають уважно розглядати матеріал, який необхідно запам'ятати, намагаються групувати слова, малюнки, застосовуючи різні прийоми для їх запам'ятовування і відтворення.</p>	<p>Уяву значно повніше і точніше відображає дійсність, дитина починає розрізняти реальне і фантастичне.</p>	<p>У старшому дошкільному віці діти набувають здатності утримувати увагу на інтелектуально значущих для них діях.</p>
---------------------------	--	---	---	--	---	---

Опорні схеми до теми 2.7. Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи

1. Витоки індивідуальності. Відмінності у розумовому розвитку та рівні сформованості самосвідомості

Тема 2.7. Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи
2. Індивідуальна робота з дітьми різних типів темпераменту

Здійснення індивідуального підходу до дитини	Системність у роботі	Використання різних тактик врахування властивостей темпераменту і вікових особливостей дитини
Здійснення індивідуального підходу у вихованні передбачає багатокомпонентну та водночас єдину систему розбори та реалізації індивідуальних виховних програм.	Організувати робочий день дитині відповідно до віку, враховувати індивідуальність кожної дитини.	<ul style="list-style-type: none"> ● Перша тактика: створення умов, необхідних для нормального розвитку дитини. ● Друга тактика: формування у дитини рис характеру, що компенсують негативні особливості темпераменту. ● Третя тактика: посилення позитивних і послаблення негативних сторін у поведінці дитини.

14

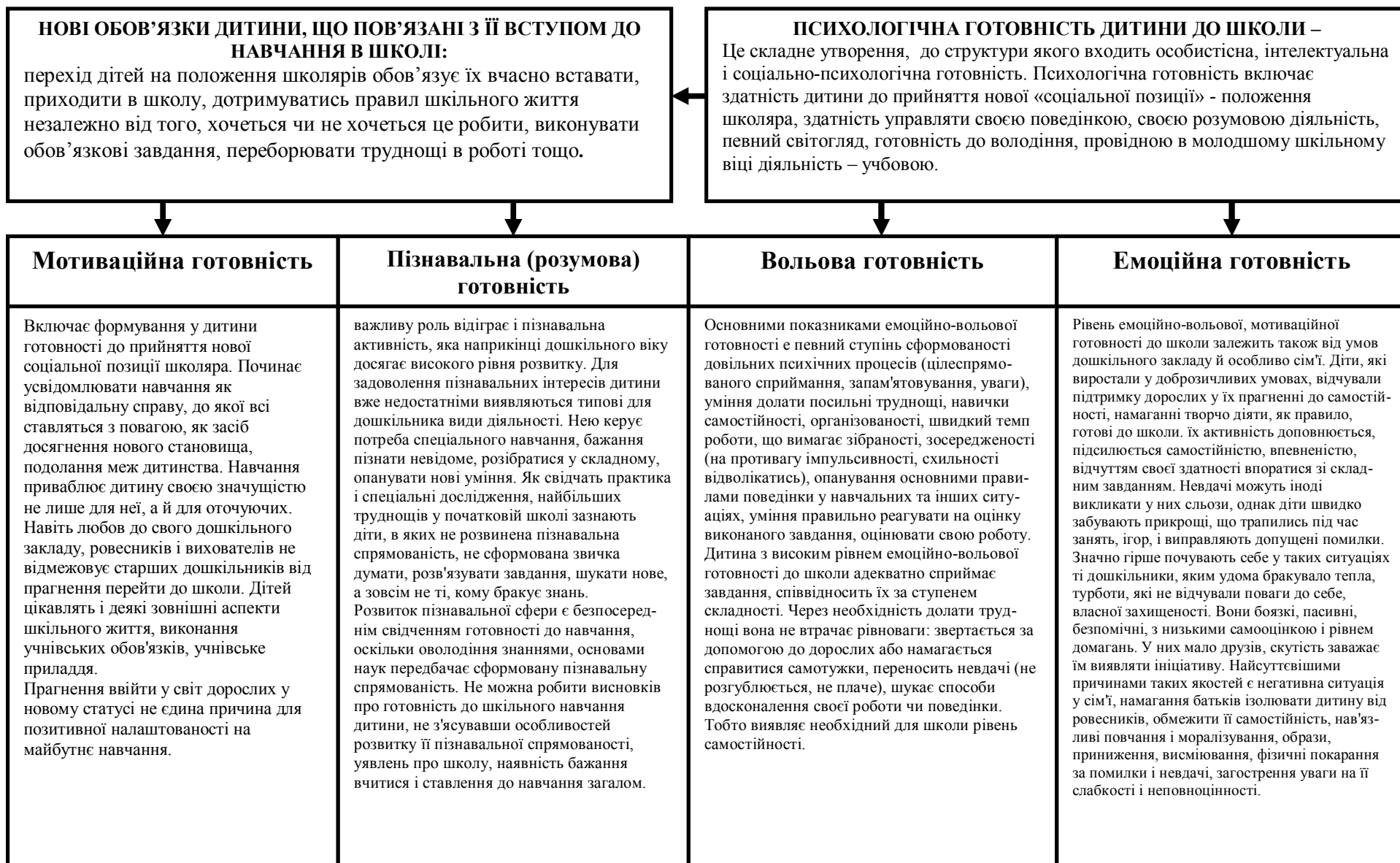
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ У РОБОТІ З:			
холериком	сангвініком	флегматиком	меланхоліком
Холериків, які внаслідок швидкої втомлюваності часто порушують поведінку, не слід жорстко карати, важливіше – створити умови, що попереджають перевантаження дитини та надмірне збудження нервової системи, включити малюка у цікаву й захопливу справу	важливо забезпечити збереження їх інтересів, формувати вміння розгортати сюжет гри, знаходити в ньому нові повороти, повертатися до розпочатої роботи та завершувати її.	Не можна застосовувати окрик, прогнози, прискорення – це призводить до гальмування нервової системи дитини; <ul style="list-style-type: none"> ✓ не треба відсторонювати дитину від тої діяльності, яка потребує прикладати зусилля; ✓ необхідно створювати для дитини умови, коли потрібні швидкі дії, корисні ігри та змагання; ✓ потрібно спонукати дитину до руху (гімнастика, рухові ігри, плавання, біг). ✓ Залучати дитину до діяльності у колективі. 	у виховних впливах мають переважати заохочення над осудом і покаранням. Такі діти чуйно реагують на негаразди свої та ровесників, потребують у ці моменти моральної підтримки, висловлення дорослими впевненості в їх силах і можливостях. Щоб дитина успішно долала труднощі в роботі, потрібно підкреслювати її успіхи, посилювати позитивні емоції.

**Тема 2.7. Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи
3. Психічні стани (дитячі страхи, гіперактивність, повільність)**

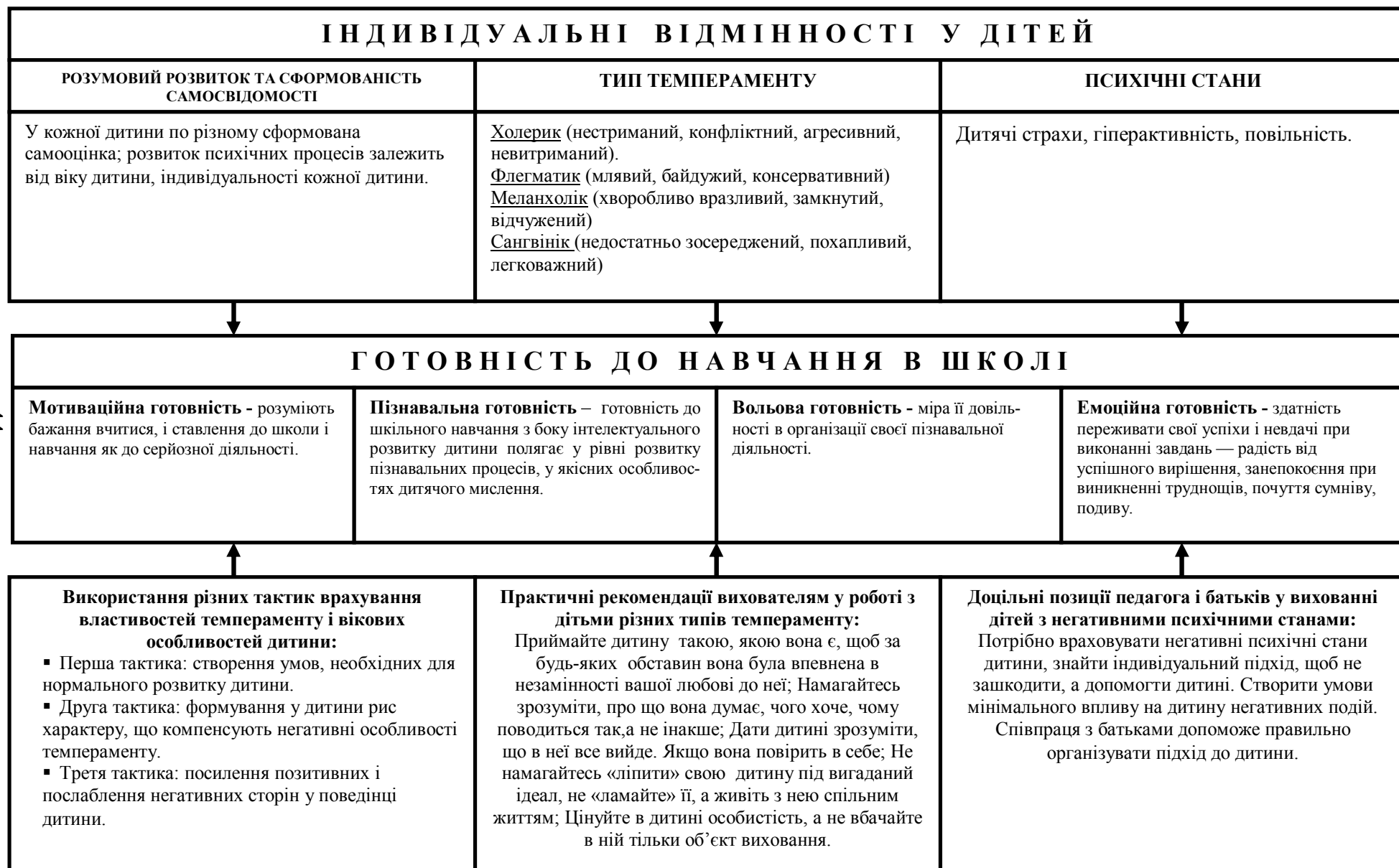
НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ НЕГАТИВНІ ПСИХІЧНІ СТАНИ ДОШКІЛЬНИКІВ		
ДИТЯЧІ СТРАХИ	ГІПЕРАКТИВНІСТЬ ДИТИНИ	ПОВІЛЬНІСТЬ ДИТИНИ
<p>У дітей почуття страху інколи зароджується в період адаптації до дошкільного закладу, частіше – у ранньому віці. Факторами, що викликають страх у дитини, можуть бути: неблагополуччя сім'ї; невпевненість дитини у тому, що її люблять; застосування фізичних покарань; залякування в ранньому і дошкільному віці; випадкові обставини, що викликають переляк.</p>	<p>Для гіперактивної дитини, що відвідує ДНЗ, важливо вчасно спрямовувати її надмірну енергію у конструктивне русло. Необхідно дотримуватись відповідних рекомендацій:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Підтримувати усталений для дитини режим дня, не допускаючи надмірного перезбудження. Для виконання домашнього завдання краще відвести конкретно фіксований час. • Після відвідування навчального закладу (школи чи ДНЗ) погуляти з дитиною на свіжому повітрі, надаючи перевагу активному відпочинку. Починати вчити уроки тільки після прогулянки. • Перед сном краще уникати перегляду телевізора. Краще погуляти на свіжому повітрі. • Намагатись якомога більше часу проводити разом. • Поступово привчати дитину до самостійності і відповідальності, доручаючи їй спочатку ті завдання, з якими вона впорається. • Не намагатись змінити дитину, якщо вона чинить всупереч вимогам та очікуванням батьків. • Не карати дитину за надмірну активність позбавленням можливості рухатись. 	<p>У порівнянні з гіперактивними повільні діти привертають увагу дорослих, переважно, коли стикаються з низкою проблем, навчаючись у школі, не витримують умов «шкільного конвеєра» і потрапляють до лікаря з неврозом. Негативні наслідки такої ситуації різноманітні: від неврозів до психосоматичних хронічних захворювань.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Поради батькам повільної дитини:</i> • Уважно та регулярно спостерігати за дитиною, щоб з'ясувати, дійсно вона є повільною. Можливо темпи нервової діяльності батьків і дитини різні? • З'ясувати, що може бути причиною надмірної повільності дит. Можливо це пов'язано зі складністю завдань чи незрозумілістю інструктажу. • Обговорювати з дитиною плани на день та пропонувати за необхідністю власну допомогу. • Делегувати збільшення часу повільній дитині для організаційних моментів. • Заохочувати дитину за найменші успіхи та обов'язково говорити про те, що допомогло їй у власних досягненнях. • Сприймати дитину такою, якою вона є.
ДОЦІЛЬНІ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІВ І ДОРΟΣЛИХ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ З НЕГАТИВНИМИ ПСИХІЧНИМИ СТАНАМИ		
<p>Оберігати дитину від ситуацій, які можуть викликати в неї переляк, не злякувати її, не насміхатися, якщо щось у дитини не вийшло.</p>	<p>Необхідно поступово розвивати і вольові якості гіперактивної дитини. Вона має вчасно йти до школи і навчатися за традиційною програмою, яка не передбачає перевантажень. Для гіперактивної дитини важливо не отримання великої кількості навчальної інформації, а оволодіння нею прийомами регуляції власною поведінкою. Батькам гіперактивної дитини необхідно постійно консультуватись у відповідних фахівців (психолога, невропатолога) на предмет з'ясування чинників і природи надмірної активності дитини.</p>	<p>Педагогам і батькам необхідно відмовитися від чіткої регламентації часу, відведеного на виконання завдань. З метою покращення мотивації самостійності дитини та покращення результатів виконання завдань можна використовувати годинник з піску. Намагатись дотримуватись спокійного режиму дня, це допоможе повільній дитині почувати себе впевненіше, допоможе довше зберігати працездатність, а отже результативність виконання делегованих їй завдань. З'ясувати, що може бути причиною надмірної повільності дитини. Можливо це пов'язано зі складністю завдань чи незрозумілістю інструктажу. Не докоряти дитини за повільність виконання завдань та не карати за це.</p>

Тема 2.7. Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи

4. Психологічна готовність дитини до школи

Опорна схема до теми 2.7 (узагальнена). Індивідуальні відмінності дітей. Психологічна готовність до школи

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Венгер Л. А. Психология / Л. А. Венгер, В. С. Мухина. - М., 1988.
2. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. - К., 1976.
3. Возрастная психология: детство, отрочество, юность : хрестоматия / сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. - М., 1999.
4. Волков Б. С. Детская психология в вопросах и ответах / Б. С. Волков, Н. В. Волкова. - М., 2001.
5. Волков Б. С. Детская психология: логические схемы / Б. С. Волков, Н. В. Волкова. - М., 2004.
6. Дарвиш О. Б. Возрастная психология / О. Б. Дарвиш. - М., 2003.
7. Детская практическая психология / под ред. Т. Д. Марцинковской. - М., 2004.
8. Дошкільна педагогічна психологія / за ред. Д. Ф. Ніколенка. - К., 1987.
9. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. - СПб., 2002.
10. Кричковська Т. Д. Психологія дітей дошкільного віку / Т. Д. Кричковська. - Ніжин, 2001.
11. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. - М., 2001.
12. Люблинская А. А. Детская психология / А. А. Люблинская. - М., 1971.
13. Мухина В. С. Детская психология / В. С. Мухина. - М., 1985.
14. Обухова Л. Ф. Детская возрастная психология / Л. Ф. Обухова. - М., 1999.
15. Смирнова Е. О. Детская психология / Е. О. Смирнова. - М., 2003.
16. Шаграева О. А. Детская психология: теоретический и практический курс.
17. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) / О. Л. Кононко. - К., 2000.
18. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / О. Л. Кононко. - К., 1998.
19. Зльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Зльконин. - М., 1999.
20. Зльконин Д. Б. Детская психология / Д. Б. Зльконин. - М., 2007.
21. Дудкевич Л. Дитяча психологія / Л. Дудкевич. - М., 2008
22. Пихтіна Н.П., Пісоцький О.П. Дитяча психологія: курс лекцій / Н.П.Пихтіна, О.П.Пісоцький – Ніжин: НДУ, 2017. – 163 с.

Навчальне видання

Пихтіна Ніна Порфиріївна

**ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА
В ОПОРНИХ СХЕМАХ**

Навчальний посібник

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка – Н. О. Приходько

Друкується за авторським редагуванням.

Підписано до друку 01.07.2019
Гарнітура ComputerModern
Замовлення № 1049

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 1,83
Ум. друк. арк. 2,56

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631) 7-19-72

E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.